

Risbo

Research-Training-Consultancy

Erasmus

Gedeelde zorgen, Gebrekkige samenwerking

Diasporaorganisaties, de Nederlandse overheid en de migratiepraktijk

Marion van San

Colofon

**Gedeelde zorgen, Gebrekkige samenwerking
Diasporaorganisaties, de Nederlandse overheid en de migratiepraktijk**

**M. van San
Rotterdam: Risbo / Erasmus Universiteit Rotterdam**

Juli 2016

Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam
tel.: 010-4082124
fax: 010-4081141

© Copyright WODC. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de Directie van het Instituut.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	9
Hoofdstuk 2 Presentatie van de bevindingen	23
Hoofdstuk 3 Conclusie	41
Summary	45
Geraadpleegde literatuur, documenten en websites	49
Bijlage 1 Geraadpleegde sleutelinformanten	57
Bijlage 2 Geselecteerde diasporaorganisaties	58
Bijlage 3 Kenmerken van diasporaorganisaties	59
Bijlage 4 Geselecteerde medewerkers overheidsinstanties	63
Bijlage 5 Begeleidingscommissie	64

Samenvatting

Uit de literatuur blijkt dat het belang van diasporaorganisaties bij de migratiepraktijk heden ten dage nog steeds door verschillende landen wordt erkend. Het idee dat veelal heerst is dat deze organisaties in staat zijn bruggen te bouwen tussen samenlevingen en daarnaast transnationale gemeenschappen creëren die zowel van belang zijn voor de ontvangende samenleving als voor de landen van herkomst. Bovendien wordt algemeen erkend dat diasporaorganisaties een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de landen van herkomst. In verschillende landen delen overheidsorganisaties een belangrijke rol toe aan diasporaorganisaties en nemen zij maatregelen om hun engagement te faciliteren. Ook in Nederland worden diasporaorganisaties al jaren als belangrijke actoren gezien bij de migratiepraktijk.

In dit rapport wordt in eerste instantie ingegaan op de rol die diasporaorganisaties spelen bij de migratiepraktijk in Nederland – in termen van het bevorderen van integratie, het voorkomen van irreguliere immigratie en het stimuleren van vrijwillige terugkeer – op welke wijze zij dat doen en hoe dat door Nederlandse overheidsmedewerkers wordt geëvalueerd. Vervolgens wordt ingegaan op de barrières enerzijds en kansen anderzijds in de samenwerking tussen diasporaorganisaties en de Nederlandse overheid¹ bij de uitvoering van de migratiepraktijk.

Methode

In eerste instantie is een literatuurstudie gedaan naar diasporaorganisaties in het algemeen en de rol die zij mogelijk kunnen spelen bij de migratiepraktijk in Nederland in het bijzonder. Vervolgens zijn tien diasporaorganisaties geselecteerd die bevraagd zijn over hun rol bij de uitvoering van de migratiepraktijk. De geselecteerde organisaties werden als aparte casus onderzocht. Zo hebben we in brede zin gekeken naar de doelstelling van de organisaties, de terreinen waarop zij actief zijn, de relatie met de betrokken ministeries, hun houding ten opzichte van terugkeer en hun verbondenheid met het herkomstland. Vervolgens

---

¹ Met de overheid wordt hier specifiek bedoeld: het ministerie van Veiligheid en Justitie, het ministerie van Buitenlandse Zaken, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en gemeenten.

zijn de geselecteerde organisaties bezocht en zijn (groeps)interviews afgenomen met verschillende medewerkers. Op deze manier is een goed beeld verkregen van hun manier van werken. Voorts is de vergaarde kennis gebruikt om in gesprek te gaan met medewerkers van de Nederlandse overheid die zich specifiek bezighouden met de migratiepraktijk en vanuit hun werk te maken hebben met of samenwerken met diasporaorganisaties. Er hebben zowel individuele als groepsinterviews plaatsgevonden met acht ambtenaren.

Belangrijkste bevindingen

Diasporaorganisaties organiseren allerlei 'integratie bevorderende' activiteiten, soms met steun van de overheid soms met eigen middelen. Het type activiteiten die zij organiseren ontstaat meestal op vraag van de achterban. Soms vraagt de overheid van de organisaties om zich in te zetten voor integratie en levert ze daar desgewenst een financiële bijdrage aan. Van de organisaties die in dit onderzoek centraal staan, zijn er maar weinig die zich bezighouden met het tegengaan van irreguliere immigratie. Ze erkennen dat het probleem speelt, maar hebben geen idee hoe ze dat moeten tackelen. Wel wordt er door de organisaties over het algemeen hulp en steun geboden aan landgenoten die irregulier in Nederland verblijven. Sommige organisaties hebben van terugkeer hun *core business* gemaakt. Andere organisaties zijn fel gekant tegen terugkeer van hun landgenoten naar het land van herkomst.

De activiteiten van de diasporaorganisaties worden door overheidsmedewerkers erg wisselend beoordeeld. Van sommige organisaties wordt gezegd dat ze goed werk leveren, over andere is men veel minder enthousiast. Overigens blijkt uit dit onderzoek dat er maar weinig contacten zijn tussen Nederlandse overheidsinstanties en diasporaorganisaties. Om die reden voelen de meeste overheidsmedewerkers zich niet geroepen om de werkzaamheden van diasporaorganisaties te evalueren. Een probleem dat de meeste overheidsmedewerkers wel signaleren is dat diasporaorganisaties in hun ogen vaak goede contacten hebben met hun landgenoten in de landen van herkomst maar dat zij moeite hebben met het financieel beheer van hun organisatie waardoor de meeste diasporaorganisaties geen lang leven beschoren zijn, aldus de respondenten.

De meerderheid van de diasporaorganisaties is kritisch over hun samenwerking met de Nederlandse overheid. Die is er namelijk volgens

hen in de meeste gevallen niet. Zij bekritisieren het feit dat de overheid in hun ogen niet geïnteresseerd is in overleg met diasporaorganisaties maar dat ze liever alle beslissingen autonoom neemt. De overheidsmedewerkers zijn een stuk positiever over hun relatie met de diasporaorganisaties hoewel er ook wel wantrouwen heerst en men toegeeft met sommige organisaties liever niet in zee te willen gaan. Bovendien blijkt dat de meeste diasporaorganisaties op slechte voet staan met de overheid in de landen van de herkomst en er in de meeste gevallen veel wantrouwen heerst tegenover de overheden daar. Voor het feit dat diasporaorganisaties zouden kunnen fungeren als bruggenbouwer tussen Nederland en de overheden in de landen van herkomst, wat veelal in de literatuur wordt geopperd, zijn op basis van dit onderzoek maar weinig aanwijzingen gevonden.

Voorts kan worden geconcludeerd dat diasporaorganisaties die gesubsidieerd worden door de overheid in ieder geval meer slagkracht hebben bij de uitvoering van de migratiepraktijk dan organisaties die afhankelijk zijn van eigen middelen. Een veel gehoorde klacht van organisaties is dat zij wel van alles zouden willen opzetten maar dat het hen aan financiële middelen ontbreekt. Bovendien zijn initiatieven makkelijker op te zetten wanneer zij ingebed zijn in een samenwerking met de Nederlandse overheid. Organisaties die uitsluitend met vrijwilligers werken zijn om dezelfde reden een stuk minder ambitieus in datgene wat ze willen bereiken en hebben dan ook minder invloed dan organisaties die betaalde medewerkers in dienst hebben en voor wie de migratiepraktijk tot hun dagelijks werk behoort.

Toch zijn er ook positieve tendensen te noemen. Zo lijkt het erop dat organisaties die goede contacten en netwerken hebben in de landen van herkomst en die bovendien goede contacten onderhouden met NGO's in de landen van herkomst meer mogelijkheden hebben om een rol te spelen in de migratiepraktijk in Nederland. Wanneer zij deze contacten moeten ontberen is hun rol meestal zeer beperkt.

Ook liggen er kansen die de samenwerking tussen de overheid en diasporaorganisaties ten goede zouden kunnen komen. Zo zijn zowel de organisaties als de overheidsmedewerkers het er over eens dat er bijvoorbeeld meer zou moeten worden geïnvesteerd in de landen van herkomst, dat potentiële immigranten beter zouden moeten worden voorgelicht, zodat zij een weloverwogen keuze maken wanneer zij besluiten naar Nederland te migreren en zijn beide het erover eens dat

terugkeerders betere kansen zouden moeten worden geboden in de landen van herkomst. Overheidsmedewerkers en diasporaorganisaties hebben dus wel degelijk gedeelde zorgen over de groepen die in dit rapport aan de orde komen. Maar voorlopig weten zij elkaar nog niet te vinden bij de uitbouw van deze gemeenschappelijke agenda en blijft de samenwerking tussen hen beide gebrekkig.

Hoofdstuk 1 Inleiding

In discussies over migratie wordt de laatste jaren vaak gewezen op het belang van de zogeheten diaspora. Hoewel er verschillende definities worden gehanteerd voor wat hier precies mee bedoeld wordt, wordt vaak gerefereerd aan de diaspora als zijnde ‘transnational communities of a particular kind, characterized by having experienced movement from an original homeland; a collective myth of home and strong ethnic-group consciousness; a sustained network of social relationships with group members; and, in some definitions, expectations of return to the homeland’ (Clifford, 1994; Safran, 1991; Van Hear, 1998; Sinatti & Horst, 2015). Critici menen dat het concept suggereert dat er sprake is van gemeenschappen, terwijl degenen die beschouwd worden als deel uitmakend van de diaspora in veel gevallen verdeeld zijn, niet handelen als een gemeenschap en evenveel gemeenschappelijk hebben met mensen buiten de groep als in de groep (Turner & Kleist 2013). Nochtans, hebben migranten die betrokken zijn bij activiteiten in hun land van herkomst zich de term in belangrijke mate toegeëigend en stellen zij dat ze datgene wat ze doen, doen ‘in naam van de diaspora’ (Kleist, 2008; Sinatti & Horst, 2015).

Ondanks de kritiek die op het concept heerst wordt het belang van diasporaorganisaties bij de migratie heden ten dage nog steeds door verschillende landen erkend. De diaspora, zo is het idee, zouden in staat zijn bruggen te bouwen tussen gemeenschappen en transnationale gemeenschappen te creëren die zowel van belang zijn voor de ontvangende samenleving als voor de landen van herkomst (IOM 2013: 19; Keusch & Schuster, 2012). Bovendien wordt algemeen erkend dat migranten via transnationale activiteiten, zoals *remittances* (geldovermakingen naar de landen van herkomst, MvS) bijvoorbeeld of door (tijdelijke) terugkeer, een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de landen van herkomst (De Haas, 2010; Nyberg-Sørensen et al., 2002; Portes, 2009; Van Naerssen et al., 2011; Sinatti & Horst, 2015). In verschillende landen delen overheidsorganisaties een belangrijke rol toe aan diasporaorganisaties en worden maatregelen genomen om hun engagement te faciliteren.

Ook de Nederlandse overheid ² ziet diasporaorganisaties al jaren als belangrijke actoren in het hedendaagse migratiebeleid (Frouws & Grimmus, 2012). In dit onderzoek wordt in eerste instantie onderzocht welke rol diasporaorganisaties spelen bij de migratiepraktijk en hoe dat door Nederlandse overheidsmedewerkers wordt geëvalueerd. Vervolgens wordt onderzocht welke de barrières enerzijds en kansen anderzijds zijn die volgens de diasporaorganisaties bestaan op het gebied van samenwerking tussen hen en de Nederlandse overheid bij de uitvoering van de migratiepraktijk. Tot slot doet de vraag zich voor hoe Nederlandse overheidsmedewerkers deze relatie zien.

Diasporaorganisaties en de migratiepraktijk: een afbakening

Om begripsverwarring te vermijden over wat precies wordt verstaan onder diasporaorganisaties wordt in eerste instantie een afbakening gegeven voor de term. Het is namelijk van belang dat precies kan worden aangeduid wat hier in dit onderzoek mee bedoeld wordt. Zoals we later zullen zien, telt Nederland een groot aantal migrantenorganisaties. Migrantenorganisaties zijn primair georiënteerd op de landen van vestiging en organiseren vooral daar activiteiten voor hun landgenoten. Maar daarnaast is een beperkter aantal organisaties eveneens georiënteerd op de landen van herkomst. Om die reden hanteren we de volgende afbakening voor diasporaorganisaties: Onder diasporaorganisaties worden migrantenorganisaties verstaan die zich niet alleen inzetten voor hun landgenoten in het land van vestiging maar die daarnaast een bijdrage leveren aan de ontwikkeling in de landen van herkomst.

Diasporaorganisaties zijn op verschillende manieren betrokken bij de migratiepraktijk. Zo organiseren zij onder andere activiteiten die te maken hebben met emancipatie, participatie en integratie, maar zijn zij daarnaast bezig met het uitdragen van hun cultuur in de landen van vestiging en bieden zij hulp in de landen van herkomst. In dit onderzoek zijn we echter met name geïnteresseerd in de activiteiten van diasporaorganisaties die tot doel hebben integratie van immigranten te stimuleren, irreguliere immigratie te voorkomen en vrijwillige terugkeer te bevorderen. Voor deze afbakening is gekozen in nauw overleg met de opdrachtgever.

---

² Met de Nederlandse overheid wordt in dit onderzoek specifiek bedoeld: ministerie van Veiligheid en Justitie, ministerie van Buitenlandse zaken, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en gemeenten.

Diasporaorganisaties en de relaties met de landen van herkomst

Sinds het eind van de jaren '90 voeren verschillende Europese landen een beleid dat erop gericht is ontwikkeling te stimuleren in de gebieden van herkomst. Ook Nederland heeft een verschuiving in het denken over migratie en ontwikkeling ondergaan (Nijenhuis en Broekhuis 2010: 249). Zo voert het land sinds 2004 beleid dat zich richt op migratie en ontwikkeling, door de publicatie van de notitie *Ontwikkeling en Migratie*, die een vervolg kreeg met de *Beleidsnotitie Migratie en Ontwikkeling* in 2008 en het *Beleidsoverzicht 2014. Migratie en Asiel in Nederland* (2015). Ook de landen van herkomst lijken te stimuleren dat migranten die de landen hebben verlaten zich blijven inzetten voor de ontwikkeling van het land van herkomst. Deze beleidsmaatregelen, ook wel *diaspora engagement policies* genoemd gaan bijvoorbeeld over het bevorderen van de banden tussen de migranten en de landen van herkomst, het stimuleren van *remittances*, financieel investeren in de landen van herkomst en bijdragen aan ontwikkeling van het herkomstland (International Migration Institute, 2010: 3). Hierbij dient overigens wel in acht te worden genomen dat dit soort maatregelen ook ongewenste neveneffecten kunnen hebben zoals het creëren van afhankelijkheidsrelaties en het tot stand brengen van politieke beïnvloeding.

Nederland stimuleert al jaren de positieve rol die migrantenorganisaties kunnen spelen bij de ontwikkeling van de herkomstlanden, hoewel daar de laatste tijd ook wel een kentering in lijkt te komen, zoals onder andere later in dit rapport zal blijken uit de interviews met overheidsmedewerkers. De meerwaarde van migrantenorganisaties bij internationale samenwerking zou onder meer liggen in het feit dat ze dezelfde taal spreken en de cultuur goed kennen van de landen van herkomst: met andere woorden, zij bezitten specifiek menselijk en cultureel kapitaal dat van belang is voor ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast zorgen transnationale netwerken van immigranten en hun organisaties voor een directe link met de lokale gemeenschappen (Nijenhuis & Broekhuis 2010: 248). Ook wordt de financiële bijdrage van de migrantengemeenschap door middel van *remittances* als aantrekkelijk gezien en wordt er veel verwacht van de transnationale netwerken die migrantenorganisaties kunnen opzetten, waardoor ze een bijdrage kunnen leveren aan een meer structurele samenwerking tussen de landen van vestiging en de landen van herkomst (North-South Centre of the Council of Europe, 2006; Kusters, 2007; Otieno Ongayo, 2014). Zo

kunnen medewerkers van migrantenorganisaties bijvoorbeeld (tijdelijk) uitgezonden worden of ze kunnen bijvoorbeeld worden betrokken bij de uitvoering van projecten waarbij migrantenorganisaties in Nederland geld inzamelen voor de opbouw van een project in het gebied van herkomst.

Er zijn vaak hoge verwachtingen bij beleidsmakers van de bijdrage van immigranten en hun organisaties aan de ontwikkeling in de regio's van herkomst (Ionescu, 2006; Schüttler, 2008; Bakewell, 2009). Hoewel er relatief weinig onderzoek is gedaan naar specifieke initiatieven en wat zij daadwerkelijk opleveren is het proefschrift van Hein de Haas (2003) *agenda setting* geweest voor Nederland. De Haas liet namelijk zien hoe de Marokkaanse diaspora onder meer via *remittances* een bijdrage leverde aan de sociale en economische ontwikkeling van de Todgha vallei, een gebied in Zuid-Marokko. Sinds de publicatie van dit proefschrift werd het belang van de bijdrage van immigranten en hun organisaties aan de ontwikkeling in de regio's van herkomst veelvuldig naar voren gebracht in beleidsdocumenten. Maar er rezen natuurlijk ook twijfels bij de meerwaarde van het betrekken van migranten bij ontwikkelingssamenwerking (Schüttler, 2008; Bakewell, 2009). Sommige auteurs zijn zelfs eerder sceptisch (Grillo & Riccio, 2004; Nijenhuis & Broekhuis, 2010). Zo zou het betrekken van migranten bij ontwikkelingssamenwerking volgens hen bijvoorbeeld kunnen leiden tot uitsluiting van immigranten in de landen van vestiging omdat hun bemoeienis met het gebied van herkomst gemakkelijk kan worden uitgelegd als een gebrek aan loyaliteit. Daarnaast zouden immigranten in conflictgebieden zeker niet altijd een meerwaarde hebben en zouden immigranten die al lange tijd weg zijn, wellicht geen toegang meer hebben tot lokale netwerken (Nijenhuis, 2013). Nijenhuis en Zoomers (2015) hebben onderzoek gedaan naar de bijdrage van migrantenorganisaties aan de ontwikkeling in de gebieden van herkomst. Zij kwamen tot de conclusie dat slechts een klein deel van de migrantenorganisaties transnationale activiteiten uitvoerde in de gebieden van herkomst binnen de formele kaders van het Nederlandse beleid. De overgrote meerderheid van de organisaties initieerde zelf activiteiten en voerde deze uit zonder enige betrokkenheid van de Nederlandse overheid. Ook ontbrak er vaak contact met de lokale overheden ter plekke. Het idee van migranten als bruggenbouwers verdient vanuit dit perspectief nuancering (Nijenhuis, 2013).

Diasporaorganisaties en de migratiepraktijk

In Europa is, zoals reeds gezegd, een groot aantal heel diverse migrantenorganisaties actief (Riccio 2008, 227; Cebolla Boado and López-Sala, 2012; Van Heelsum & Voorthuysen 2002; Van Heelsum 2004). Ook in Nederland is dat het geval (Nijenhuis 2013). Sommige hebben een religieuze functie, terwijl andere focussen op sport en vrije tijd. Sommige zijn specifiek bedoeld voor bepaalde groepen: vrouwen, jongeren of leden van bepaalde etnische minderheden. Andere zetten zich specifiek in voor de integratie van hun leden, door bijvoorbeeld informatie te verschaffen over werk, taal-en integratiecursussen en gezondheidszorg of door activiteiten te organiseren voor immigranten waardoor migrantennetwerken kunnen ontstaan (Van Ewijk & Nijenhuis 2016: 134).

De meeste migrantenorganisaties richten zich op het integratieproces van individuele migranten in Nederland. Een veel kleiner deel ontwikkelt daarnaast activiteiten in de gebieden van herkomst met als doel het stimuleren van lokale ontwikkeling aldaar (Nijenhuis, 2013). Ook diasporaorganisaties organiseren een groot aantal uiteenlopende activiteiten voor hun doelgroep. Zo worden er culturele evenementen georganiseerd om hun eigen cultuur te behouden. Daarnaast proberen sommige een vlotte integratie van hun landgenoten te stimuleren. Ze proberen de handelsbetrekkingen met de landen van herkomst te bevorderen en ondersteunen ontwikkelingsprojecten. Verder komen ze op voor diverse belangen en rechten van landgenoten en spelen zij een belangrijke rol bij het tegengaan van irreguliere immigratie naar Nederland door het geven van voorlichting over de risico's hiervan (Van Naerssen, Kusters & Schapendonk, 2006).

De redenen waarom migrantenorganisaties zich bezighouden met transnationale activiteiten zijn volgens Van Ewijk en Nijenhuis vierledig: het gaat over het tot stand brengen van morele bindingen, het stimuleren van politieke participatie, stimuleren van economische initiatieven en menslievendheid. Morele bindingen liggen aan de basis van veel transnationale activiteiten van diasporaorganisaties. Deze bindingen hangen sterk samen met de relaties tussen immigranten in de ontvangende samenleving en degenen die zijn achtergebleven in het land van herkomst. Door het ondersteunen van economische initiatieven bijvoorbeeld heeft men als doel om op de lange termijn economische veranderingen te kunnen doorvoeren. Door te investeren in de lokale economie kunnen diasporaorganisaties bewerkstelligen dat zij, indien zij

zelf terugkeren in verbeterde condities terecht komen (Schüttler, 2008; Lacroix, 2005; Henry & Mohan, 2003). Daarnaast laten verschillende studies zien dat diasporaorganisaties in veel gevallen iets willen doen voor hun gemeenschap die achtergebleven is in het land van herkomst. Zij voelen zich bevoorrecht door de kansen die ze in de ontvangende samenleving hebben gekregen en willen een deel hiervan delen met de minder bedeelden die zijn achtergebleven (Lacroix, 2010b; Nijenhuis & Zoomers, 2015).

Diasporaorganisaties en het stimuleren van integratie

Over de vraag of diasporaorganisaties erin slagen integratie bij hun landgenoten in de landen van vestiging te stimuleren is de laatste jaren zowel in de politiek als in de wetenschap veel discussie gevoerd. Daar waar de gangbare mening in de Nederlandse politiek aan het eind van de jaren negentig leek te zijn dat transnationale betrokkenheid en integratie op gespannen voet met elkaar staan en de blijvende identificatie met het herkomstland of met internationaal verspreide migrantengemeenschappen (veelal aangeduid als de *diaspora*) een belemmering zou vormen voor de integratie in het land van vestiging worden de laatste jaren steeds vaker diasporaorganisaties ingezet om de integratie van hun landgenoten mee te helpen bevorderen. Ook lijkt er steeds meer overeenstemming te bestaan over het feit dat integratie in de ontvangende samenleving een instrument van *empowerment* is voor diaspora zodat zij beter in staat zijn een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de landen van herkomst (IOM 2013: 27).

Da Graça (2010) laat zien dat de rol die zelforganisaties bij integratie van hun leden spelen een veelvuldig punt van discussie is in het wetenschappelijk debat. Verschillende auteurs (Van den Brink, 2006; Van der Zwan, 2003; Cliteur, 2004; Brink, Tromp & Odé, 2003) stellen zich vragen bij de integratiebevorderende rol die deze organisaties kunnen spelen. Tegenover deze standpunten staan de opvattingen dat zelforganisaties wel degelijk een rol van betekenis kunnen spelen bij de integratie van hun eigen gemeenschappen en dat zij succesvolle integratie niet in de weg staan (Canatan, Oudijk & Ljamai, 2003; Sunier, 1996; Fennema et.al. 2001; Rijkschroeff et.al. 2004; Verweel & Janssens, 2005; Van Daal, 2006; Steijlen, 2004; Gowricharn, 2009). Snel, Engbersen en Leerkes (2004) laten zien dat in de internationale literatuur de vermeende spanning tussen transnationalisme en integratie voor een belangrijk deel wordt gerelativeerd. Zo merken Portes, Guarnizo &

Landolt (1999) op dat transnationale economische activiteiten voor kansarme migrantenjongeren juist een alternatieve route naar maatschappelijk succes kunnen zijn. Portes (2002) laat in een studie naar migranten in de VS zien dat succesvolle migranten enerzijds sterke bindingen hebben met landgenoten, zowel in de Verenigde Staten als in het herkomstland, maar anderzijds ook goed geïntegreerd zijn in de Amerikaanse samenleving. Een sterke transnationale betrokkenheid van migranten en integratie in het land van vestiging, sluiten elkaar dus geenszins uit. Verschillende auteurs (Gans, 1992; Waters, 1990) laten verder zien dat het verband tussen transnationalisme en integratie kan verschillen per sociale klasse. Voor gesettelde migranten die in het land van vestiging tot de middenklasse zijn opgeklommen, kan het herontdekken van de etnische *roots* een belangrijke symbolische waarde hebben, zonder dat dit hun integratie belemmert. Voor kansarme migrantengroepen daarentegen kan het opereren in transnationale ruimten tot gevolg hebben dat ze zich geheel van het bestemmingsland afkeren, waarmee ze hun laatste kansen op maatschappelijk succes verspelen (Joppke & Moraskwa, 2003; Levitt, 2003) (Snel, Engbersen & Leerkes 2004: 78). Van Ewijk & Nijenhuis wijzen eveneens op de positieve relatie tussen transnationale activiteiten en integratie in de ontvangende samenleving, hoewel zij ook benadrukken dat nog maar relatief weinig onderzoek gedaan is naar dit verband en het empirisch bewijs daarvoor nog relatief schaars is. Wel blijkt bijvoorbeeld dat de implementatie van transnationale activiteiten in het land van herkomst immigranten die niet volledig geïntegreerd zijn toegang verschaft tot een sociale omgeving die gelinkt is aan zijn/haar eigen cultuur en identiteit in het gastland (Marini, 2014). Ten tweede, leren leden van migrantenorganisaties elkaar kennen via transnationale activiteiten, en delen zij informatie en kennis die integratie bevordert onder hen die recent gearriveerd zijn. Ten derde zijn transnationale activiteiten van migrantenorganisaties vaak afhankelijk van de steun van andere stakeholders, zoals private organisaties, de publieke sector en andere diasporaorganisaties. Deze samenwerking kan leiden tot een betere toegang tot informatie en netwerken, wat weer invloed kan hebben op de sociale cohesie (Van Ewijk & Nijenhuis 2016: 139). Aangezien in de Nederlandse politiek de laatste jaren steeds meer het idee lijkt te heersen dat transnationale betrokkenheid en integratie niet op gespannen voet hoeven te staan met elkaar, stimuleren lokale overheden meer en meer dat diasporaorganisaties transnationale activiteiten ontplooiën. Hiermee hopen zij de sociale cohesie en integratie op lokaal niveau te zullen

versterken. Lokale overheden gaan om die reden partnerschappen aan met steden in de landen van herkomst of steunen initiatieven van diasporaorganisaties op dit terrein (Van Ewijk & Nijenhuis 2016: 140). Deze partnerschappen gaan vaak over het overdragen van kennis en vaardigheden van steden in landen met hoge inkomens naar steden in landen met lage inkomens. Sinds 2000 hebben Nederlandse lokale overheden partnerschappen opgezet met lokale overheden in landen waar een groot deel van hun migrantenpopulatie vandaan komt. Deze zogeheten *twinning arrangements* hebben als doel het bevorderen van wederzijds begrip tussen de migrant en de ontvangende samenleving en de sociale cohesie en integratie van migranten in Nederlandse steden te versterken door het contact en de kennisuitwisseling met partnersteden (Van Ewijk 2012: 15). De laatste jaren lijkt er overigens ook wat dit betreft een kentering te komen in het opzetten van dergelijke initiatieven.

Diasporaorganisaties en irreguliere immigratie

Het meeste onderzoek naar irreguliere immigranten en hun sociale netwerken richt zich op het potentieel aan ondersteuning bij de komst en tijdens het onrechtmatig verblijf van de migranten in de landen van vestiging. In het eerste geval gaat het vooral over het belang van transnationale netwerken die de komst van onrechtmatig verblijvende vreemdelingen mogelijk maken. Bijvoorbeeld doordat familieleden of vrienden binnen het transnationale netwerk potentiële migranten uitnodigen en voor hen garant staan of door deze potentiële migranten na afloop van een vakantie mee te smokkelen, of een mensensmokkelaar voor hen te regelen en te financieren (Staring, 2001). Voorts is er aandacht voor de manier waarop irreguliere immigranten erin slagen om zich in de ontvangende samenleving te vestigen en welke rol het sociale netwerk hierbij speelt (Engbersen et.al. 2002; Engbersen et.al. 1999). Het gaat hierbij om de verschillende vormen van ondersteuning binnen transnationale netwerken die onrechtmatig verblijf mogelijk maken (Staring et. al. 2012: 9). Daarnaast is er veel aandacht voor de terreinen van arbeid, huisvesting, contacten met de overheid (bijvoorbeeld op het terrein van justitie en medische zorg), vrije tijd en sociale relaties (Engbersen en Burgers, 1999; Van der Leun, 2003; Leerkes et.al. 2004). Over de rol die diasporaorganisaties kunnen spelen bij het tegengaan van irreguliere immigratie is vanuit de literatuur weinig of niets bekend. De netwerken die ondersteuning bieden aan irreguliere immigranten zijn in de meeste gevallen wel mensen uit de diaspora maar het lijkt erop dat

zij deze opvang meestal bieden op persoonlijke titel en niet in naam van een organisatie. Maar nogmaals, over dit thema is te weinig bekend om hier gefundeerde uitspraken over te doen.

Diasporaorganisaties en vrijwillige terugkeer naar de landen van herkomst

Er is in de wetenschappelijke literatuur veel aandacht voor terugkeer van immigranten naar de landen van herkomst (Black et.al. 2004; Cassarino, 2004; Dustmann & Weiss, 2007; Van Kalmthout et.al. , 2004; Leerkes et.al. 2010; Van Wijk, 2008) maar in de meeste van deze studies wordt weinig of geen aandacht besteed aan de rol die diasporaorganisaties hierbij zouden kunnen spelen. Van Wijk (2008) bijvoorbeeld schetst het samenspel van verschillende factoren in het land van vestiging en het land van herkomst die bepalen of irreguliere migranten blijven of naar hun vaderland terugkeren. Hij maakt daarbij onderscheid tussen factoren die irregulier verblijvende migranten het gastland uitduwen (*push*) en factoren die hen juist laten blijven (*stay*). Tegelijkertijd spelen er allerlei factoren in het land van herkomst die aan de irregulier verblijvende migranten trekken (*pull*) en hen verleiden om terug te keren, en factoren die hen juist daartoe afschrikken (*deter*). Hij stelt dat irreguliere immigranten die het meest waarschijnlijk vrijwillig zullen terugkeren, geconfronteerd worden met een overvloed aan push-pullfactoren en een gebrek aan *stay-deter* factoren (Van Wijk 2008: 87). Staring et al (2012: 89) onderzochten de rol die het transnationaal netwerk van potentiële terugkeerders speelt bij de besluitvorming aangaande terugkeer. Zij laten zien dat de transnationale netwerken veelal een ontmoedigend effect hebben op terugkeer. In sommige gevallen is het migratieproject van een individu nauw verbonden met de verwachtingen van de achtergebleven (extended) familie en staat het verblijf in de ontvangende samenleving nadrukkelijk in dienst van een succesvolle terugkeer waar de volledige familie van wil profiteren. De verwachtingen van achterblijvers zijn dan ook vaak hooggespannen (zie bijvoorbeeld ook Choenni 2002). Het gegeven niet aan deze norm te kunnen voldoen is voor veel immigranten reden om (voorlopig) niet terug te keren naar het land van herkomst (Staring 2001, Van Wijk 2008). De lokale bindingen die irreguliere immigranten met mensen in hun directe omgeving hebben, zo laten Staring et al. (2012: 96) zien, zijn bovendien niet vanzelfsprekend positief over een eventuele terugkeer. Voor sommige gemeenschappen geldt bijvoorbeeld heel duidelijk dat terugkeren in hun optiek pas gaat spelen

als ze het idee hebben dat de irreguliere immigrant alles heeft geprobeerd om zijn migratieproject tot een succes te maken. Voor zover dit naar het idee van de migranten nog onvoldoende vorm heeft gekregen, zullen zij ook geen ondersteuning verlenen bij terugkeer en ook negatief adviseren over vragen rondom terugkeer. Op basis van de resultaten uit hun onderzoek bevelen Staring et al. (2012: 100) organisaties in Nederland aan om vooral de focus te leggen op het ondersteunen van zogeheten 'schakelpersonen' en zelforganisaties die zich bezighouden met voorlichting over terugkeer of feitelijke terugkeer ondersteunen. Sow (2010: 22) deelt deze visie. Volgens hem kunnen diasporaorganisaties zowel een belangrijke rol spelen bij het geven van voorlichting over terugkeer als bij het begeleiden en coachen ervan. Bovendien is hij van oordeel dat het belangrijk is dat diasporaorganisaties, waar mogelijk, ook worden betrokken in het re-integratieproces in de landen van herkomst. Zij hebben namelijk niet alleen kennis en ervaring opgebouwd in het herkomstland, maar ook in Nederland. Tevens zijn zij vaak goed op de hoogte van het Nederlands immigratiebeleid en de problemen waarmee veel uitgeprocedeerde en ongedocumenteerde asielzoekers kampen. Zij kunnen bijvoorbeeld door middel van ontwikkelingsprojecten zowel een bijdrage leveren aan de re-integratie van de terugkeerder als aan de lokale ontwikkeling van de regio.

Samengevat blijkt uit de literatuur dat al een en ander bekend is over de rol die diasporaorganisaties spelen bij de uitvoering van de migratiepraktijk in termen van het bevorderen van integratie, het voorkomen van irreguliere immigratie en het bevorderen van vrijwillige terugkeer. Maar de kennis die daarover bestaat is weinig systematisch. Voorts is onduidelijk op welke wijze diasporaorganisaties bij de migratiepraktijk betrokken zijn en hoe hun manier van werken te beoordelen valt.

Ook bij de overheid speelt de vraag welke rol diasporaorganisaties in de toekomst zouden kunnen spelen. Bovendien is meer inzicht nodig in de barrières en kansen die een samenwerking tussen de overheid en diasporaorganisaties biedt. Om hier meer duidelijkheid over te krijgen worden in dit onderzoek de volgende vragen behandeld:

Onderzoeksvragen

- Welke rol spelen diasporaorganisaties op het gebied van de uitvoering van de migratiepraktijk in Nederland in termen van het bevorderen van integratie, het voorkomen van irreguliere immigratie en het stimuleren van vrijwillige terugkeer? En op welke wijze doen zij dat?
- Hoe wordt dit door Nederlandse overheidsmedewerkers geëvalueerd?
- Welke barrières en kansen zijn er volgens diasporaorganisaties in de samenwerking tussen hen en de Nederlandse overheid op het gebied van de migratiepraktijk en hoe zien Nederlandse overheidsmedewerkers dat?

Onderzoeksoptzet en aanpak

In dit onderzoek is uitgegaan van een drieledige onderzoeksplan waarbij de onderzoeksvragen worden beantwoord aan de hand van verschillende methoden. In eerste instantie is een literatuurstudie gedaan naar diasporaorganisaties in het algemeen en de rol die zij mogelijk kunnen spelen bij de migratiepraktijk in Nederland in het bijzonder. Gelijktijdig is een *desk study* uitgevoerd waarbij geïnventariseerd is welke diasporaorganisaties in Nederland actief zijn. Op basis van deze *desk study* bleek echter al snel dat dit geen accuraat beeld geeft van de diasporaorganisaties die op dit ogenblik actief zijn in Nederland. Later tijdens de gesprekken bleek dat kleine organisaties inderdaad niet actief zijn op internet omdat dit voor hen een te kostbare aangelegenheid is. Grote organisaties beschikken daarentegen wel in de meeste gevallen over een website. Vervolgens hebben we contact gezocht met acht sleutelpersonen die ons wegwijs konden maken in het ingewikkelde landschap van de diasporaorganisaties die actief zijn in Nederland. Voor een overzicht van de sleutelpersonen die ons te woord hebben gestaan verwijzen we naar bijlage 1. Op basis van deze gesprekken, en de aanvullende zoekacties op internet, werd een beeld verkregen van de diasporaorganisaties die zich in Nederland bezig houden met het bevorderen van integratie, het voorkomen van irreguliere immigratie en het bevorderen van vrijwillige terugkeer.

In eerste instantie is een lijst aangedragen met mogelijke organisaties die relevant leken voor het onderzoek. Deze lijst is samengesteld op basis van het literatuuronderzoek, de *desk study* en de verkennende gesprekken met de sleutelinformanten. In samenspraak met de

begeleidingscommissie is vervolgens de definitieve lijst vastgesteld. Sommige organisaties vielen af omdat ze niet voldoen aan onze definitie van wat diasporaorganisaties zijn, andere vielen af omdat ze hun activiteiten hadden stopgezet, weer andere vielen af omdat ze niet te traceren waren. Toen we vervolgens het veld betraden bleek al snel dat we onze ambities moesten bijstellen omdat niet alle door ons geselecteerde organisaties nog te vinden of te bereiken waren. Tien diasporaorganisaties zijn geselecteerd die zijn bevraagd over hun rol bij de uitvoering van de migratiepraktijk. De casus zijn in nauw overleg met de begeleidingscommissie vastgesteld. Voor een overzicht van de organisaties die in dit onderzoek aan het woord komen verwijzen we naar bijlage 2. De geselecteerde organisaties werden als aparte casus onderzocht. Zo hebben we in brede zin gekeken naar de doelstelling van de organisaties, de terreinen waarop zij actief zijn, de relatie met de betrokken ministeries, hun houding ten opzichte van terugkeer en hun verbondenheid met het herkomstland. Vervolgens zijn de geselecteerde organisaties bezocht en zijn (groeps)interviews afgenomen met verschillende medewerkers. Op deze manier is een goed beeld verkregen van hun manier van werken. Er is gewerkt met een semigestructureerde interviewleidraad. De interviews zijn allemaal opgenomen met een *voice recorder* en letterlijk uitgewerkt.

Voorts is de vergaarde kennis gebruikt om in gesprek te gaan met medewerkers van de Nederlandse overheid die zich specifiek bezighouden met de migratiepraktijk en vanuit hun werk te maken hebben met of samenwerken met diasporaorganisaties. We hebben zoekacties uitgezet bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het ministerie van Buitenlandse zaken, het ministerie van Veiligheid en Justitie en diverse gemeenten, omdat we daar dachten overheidsmedewerkers te vinden die contacten hebben met diasporaorganisaties op de drie terreinen (bevorderen integratie, voorkomen van irreguliere immigratie en stimuleren van terugkeer) die in dit onderzoek centraal staan. Er waren echter nauwelijks overheidsmedewerkers te vinden die op deze terreinen werken die ook daadwerkelijk contacten hebben met diasporaorganisaties. Soms waren die contacten er wel maar werden zij door de overheidsmedewerkers omschreven als 'sporadisch' en voelden ze zich om die reden niet geroepen het werk van diasporaorganisaties te evalueren. Uiteindelijk hebben zowel individuele als groepsinterviews plaatsgevonden met acht overheidsmedewerkers. Voor een overzicht van de geselecteerde medewerkers verwijzen we naar bijlage 4. Tijdens de gesprekken is

getracht te achterhalen hoe de samenwerking tussen overheidsinstanties met diasporaorganisaties verloopt, welke kansen er zijn enerzijds en welke barrières er zijn anderzijds. De interviews werden afgenomen aan de hand van een semigestructureerde interviewleidraad. Net zoals bij voorgaande onderzoeksdelen zijn de interviews opgenomen met een *voice recorder* en daarna letterlijk uitgewerkt. De uitgewerkte interviews zijn geanalyseerd en waren leidend bij het schrijven van de rapportage.

Tot slot wordt opgemerkt dat er rekening dient te worden gehouden met het feit dat voor dit rapport slechts een beperkt aantal mensen is gesproken en dat hierdoor de conclusies met de nodige voorzichtigheid moeten worden gelezen. De uitspraken over diasporaorganisaties zijn gedaan op basis van tien casus en zijn dus geenszins representatief voor de diasporaorganisaties in Nederland. Overigens vragen we ons af of er in Nederland werkelijk vele honderden diasporaorganisaties actief zijn zoals we eerder in de literatuur hadden gelezen. Het was namelijk erg moeilijk om diasporaorganisaties te vinden die nog actief waren. Vele bestonden nog in naam maar bleken na verder navragen niet meer actief te zijn. In ieder geval is uit onze zoektocht gebleken dat het heel moeilijk is om een goed beeld te krijgen van het totale veld en kunnen wij bij benadering niet zeggen hoeveel diasporaorganisaties er anno 2016 actief zijn in Nederland. Met dit alles dient bij de interpretatie van de onderzoeksgegevens rekening te worden gehouden.

Hoofdstuk 2 Presentatie van de bevindingen

In dit onderzoek is gesproken met medewerkers, bestuursleden en vrijwilligers van tien diasporaorganisaties. Er is gestreefd naar een zo groot mogelijke diversiteit aan organisaties. Zo zijn er organisaties geselecteerd die gesubsidieerd worden door de overheid en van de uitvoering van de migratiepraktijk hun dagelijks werk maken (vb. *Dalmar Foundation*, *Goedwerk Foundation*, *BARKA*). Daarnaast zijn er organisaties geselecteerd die uitsluitend werken met vrijwilligers, en die in mindere of meerdere mate aan belangenbehartiging doen van landgenoten (vb. *Sierra Leone Central Union*, *AGAP*, *Vereniging Abovian*). Sommige organisaties krijgen een jaarlijks budget van de overheid, andere draaien volledig op eigen middelen. Bovendien zijn er organisaties opgenomen die voortgekomen zijn uit de diaspora maar die zich daarna op een breder publiek zijn gaan richten (vb. *Goedwerk Foundation*, *BARKA*). Ook zijn er organisaties opgenomen die zich vooral richten op de landen van herkomst (vb. *BASUG*), waarbij sommigen zich richten op specifieke regio's (vb. *Okyeman Foundation*). De organisaties die in dit onderzoek beschreven worden hebben allemaal banden met de landen van herkomst, de een wat meer dan de ander. Het gaat meestal over het versturen van hulpgoederen wanneer er zich rampen hebben voorgedaan in het land van herkomst en het opknappen of opbouwen van scholen en ziekenhuizen. Ook wordt er door de organisaties wel eens samengewerkt met NGO's in de landen van herkomst. Met de overheid in de landen van herkomst wordt bijna nooit samengewerkt omdat de meeste organisaties zeggen deze te wantrouwen. *Vereniging Abovian*, *BASUG* en *BARKA* zijn een van de weinige diasporaorganisaties die een vrij goede samenwerking hebben met de overheid in de landen van herkomst.

Om een goed overzicht te krijgen zijn de organisaties die in dit onderzoek aan het woord komen gerangschikt op basis van de omvang van de gemeenschap die zij in Nederland vertegenwoordigen.

Tabel 1: Diasporaorganisaties en de omvang van de bevolking die zij in Nederland vertegenwoordigen (naar etnische herkomst per 1 januari 2015)

Organisatie	Land	totaal	waaronder	
			eerste generatie	tweede generatie
Emcemo	Marokko	380.755	168.451	212.304
BARKA	Polen	137.794	107.891	29.903
Stichting SAN	Afghanistan	43.732	33.058	10.674
Dalmar Foundation	Somalië	39.131	27.275	11.856
Okyeman Foundation	Ghana	22.881	13.742	9.139
Goedwerk Foundation	Ethiopië	13.709	8.935	4.774
Sierra Leone Central Union	Sierra Leone	5.905	4.003	1.902
Stichting AGAP	Guinee	4.206	2.511	1.695
Basug	Bangladesh	1.823	932	891
Vereniging Abovian	Armenië	903	874	29

Bron cijfers bevolking: CBS Statline, bevolkingsstatistiek, geraadpleegd 10 mei 2016

Emcemo (Euro-Mediterraan Centrum Migratie en Ontwikkeling) is een diasporaorganisatie voor Marokkanen in Nederland. De organisatie, gevestigd in Amsterdam, is opgericht in 1998, voortgekomen uit de Marokkaanse migrantenbeweging KMAN (Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland). *BARKA* is een Poolse organisatie in Utrecht die in 1989 werd opgericht in Polen. Sinds 1996 zijn ze actief in Nederland. *Stichting SAN* (Samenwerking Afghanistan Nederland) is een diasporaorganisatie in Den Haag die sinds 2004 actief is. De organisatie wordt gedragen door drie vrijwilligers, allemaal leden van eenzelfde Afghaans gezin dat sinds 1997 in Nederland woont. Vader werkt beroepsmatig met vluchtelingen en hij is samen met zijn zoon vrijwilliger bij Vluchtelingenwerk. Ook heeft hij contact met de organisatie *Beyond Border*. Vader is een tijdlang naar Afghanistan geweest in het kader van het *Temporary Return of Qualified Nationals*, een initiatief van IOM. *Dalmar Foundation* in Den Haag is een diasporaorganisatie die zich inzet voor de belangen van Somaliërs in Nederland in het bijzonder en Afrikanen in het algemeen. De organisatie is opgericht in 1996. *Okyeman Foundation* is een Ghanese diasporaorganisatie in Amsterdam. De organisatie, opgericht in 1994, zet zich specifiek in voor de ontwikkeling van de streek Akyem in Ghana. Zij vertegenwoordigen de belangen van Ghanezen uit deze streek afkomstig in Nederland en de Benelux, hoewel Ghanezen uit andere streken uitdrukkelijk ook welkom zijn. *Goedwerk Foundation* is een diasporaorganisatie die gevestigd is in Amsterdam. Zij bestaat sinds 2014 en houdt zich bezig met terugkeer naar de landen van herkomst. De organisatie heeft affiniteit met Ethiopië, en probeert daar projecten van de grond te tillen, omdat de oprichter uit Ethiopië afkomstig

is, maar werkt niet uitsluitend voor Ethiopiërs. *Sierra Leone Central Union* is een koepelorganisatie van diasporaorganisaties die de belangen behartigen van Sierra Leonezen in Nederland. De organisatie is opgericht in 2006. Er zijn organisaties aangesloten uit veertien steden die elk afzonderlijk activiteiten organiseren voor hun leden. *Stichting AGAP* (Association des Guinéens et Amis aux Pays-Bas) is een diasporaorganisatie die de belangen behartigt van Guineeërs in Nederland en die haar hoofdzetel in Nijmegen heeft, de woonplaats van de voorzitter. De organisatie is in 2007 opgericht en bestaat uit onderafdelingen in negen verschillende Nederlandse steden. *BASUG* is een Bengaalse diasporaorganisatie in Den Haag. Zij is opgericht in 2005 en heeft niet alleen projecten in Bangladesh, maar ook in Sri Lanka, Nepal en India. Daarnaast hebben ze dochterorganisaties in verschillende Europese steden, zoals Engeland, België, Duitsland en Italië. *Vereniging Abovian* is een Armeense diasporaorganisatie in Den Haag die in 1984 is opgericht.

In bijlage 3 wordt meer in detail ingegaan op de doelstellingen en activiteiten van de verschillende organisaties, hun bereik en budget op jaarbasis en door wie de organisaties worden gedragen.

Diasporaorganisaties en de migratiepraktijk

Bevorderen van integratie

Emcemo is volgens een van de geïnterviewde medewerkers vooral een belangenbehartigingsorganisatie in heel brede zin. De organisatie organiseert een hele reeks activiteiten die te maken hebben met integratie (zoals bijvoorbeeld het bevorderen van solidariteit tussen de generaties, het verbeteren van de positie van Marokkaanse vrouwen, bevorderen van politieke participatie) al hebben zij het liever over burgerschap in plaats van over integratie. Ook *Dalmar Foundation* zet zich actief in voor de integratie van haar leden. De organisatie probeert binnen haar achterban allerlei lastige thema's bespreekbaar te maken via hun radioprogramma, maar ook via hun website en via debatten. De organisaties die deel uitmaken van de *Sierra Leone Central Union* organiseren zogeheten 'integratieactiviteiten' voor hun leden. Voorbeelden daarvan zijn activiteiten rondom eetgedrag, voorlichting over kanker en informatie over onderwijs. De onderafdelingen van *AGAP* organiseren activiteiten die te maken hebben met 'immigratie',

'participatie' en 'emancipatie'. Omdat er volgens de voorzitter echter grote verschillen zijn in niveau van onderwijs van de leden worden vooral activiteiten 'op maat' georganiseerd. Zo worden lastige thema's te berde gebracht op feestjes, oftewel 'ontmoetingen', en worden er door de organisatie maar zelden bijeenkomsten of vergaderingen belegd. *BARKA* organiseert een groot aantal integratieactiviteiten, zowel in Polen als in Nederland, die gericht zijn op het aan het werk helpen van kwetsbaren. Er zijn echter ook organisaties die zich niet specifiek inzetten voor integratie omdat het geen issue is onder hun leden. Zo worden er door de *Okeyeman Foundation* maar weinig activiteiten georganiseerd die betrekking hebben op integratie omdat de meeste van hun leden al minstens tien jaar in Nederland zijn en integratieproblemen bij hen volgens de voorzitter van de organisatie niet spelen. *BASUG* organiseert in Nederland eveneens geen activiteiten om de integratie van haar achterban te bevorderen. Aan de ene kant heeft dat te maken met het feit dat de Bengalen maar een kleine gemeenschap vormen in Nederland, aan de andere kant zijn er geen signalen die wijzen op integratieproblematiek bij deze groep. Hoewel ook bij de *Vereniging Abovian* integratie geen issue is onder hun leden organiseert zij, naast tal van activiteiten die betrekking hebben op de Armeense taal en cultuur, de laatste jaren, op verzoek van de gemeente, zogeheten informatiedagen. Tijdens deze informatiedagen, waarvan er op jaarbasis twaalf worden georganiseerd wordt algemene, sociale en gezondheidsinformatie gegeven. *Goedwerk Foundation* en *Stichting SAN* houden zich niet bezig met het organiseren van integratieactiviteiten. Bij de eerste organisatie heeft dit te maken met het feit dat zij zich vooral bezighouden met het bieden van ondersteuning bij terugkeer, bij de laatste met het gebrek aan middelen.

Voorkomen van irreguliere immigratie

Er zijn een paar organisaties die zich actief inzetten om potentiële migranten in de landen van herkomst te waarschuwen voor een irregulier bestaan in Nederland. 'Wij geven voorbeelden van hoe mensen hier leven' zegt een medewerker van *Emcemo*. 'Maar goed, dan heb je nog altijd mensen die zeggen ik wil het toch proberen. Daarnaast hebben we ook voorlichting gegeven in Marokko met bepaalde NGO's omdat mensen hier vaak met valse contracten kwamen. Ook het hele probleem van huwelijken, wij zeggen niet tegen mensen jullie mogen niet komen, maar wij helpen mensen aan de juiste informatie. Maar die mensen

moeten zelf de beslissing nemen'. De organisatie probeert daarnaast landgenoten hulp te bieden die in Nederland een irregulier bestaan leiden. 'We proberen deze mensen te begeleiden' verklaart een medewerker van de organisatie. 'Sommige mensen zitten met een gezondheidsprobleem, en er zijn sociale artsen zodat je minimaal kan proberen dat ze hulp krijgen bij hun gezondheidsproblemen. Wij zorgen er ook voor dat mensen kunnen eten, via moskeeën en dergelijke, wij proberen hen te begeleiden met juridische zaken, want misschien hebben die mensen nog kans op een status, en we begeleiden hen ook tot ze zelf inzien dat ze juridisch geen kans meer hebben'. *Emcemo* heeft in het verleden, samen met Oxfam Novib, een paar projecten opgezet in Marokko voor mensen die irregulier in Nederland verbleven. 'We hebben een model uit India gehaald' zegt hij 'over het opzetten van een sociale lening. Zodat die persoon een heel klein winkeltje, een bedrijfje kon oprichten'. De oprichter van *Stichting SAN* heeft naar eigen zeggen op de Nederlandse ambassade in Afghanistan voorgesteld om voorlichting te verzorgen aan Afghanen over irreguliere immigratie naar Nederland maar kreeg naar eigen zeggen geen medewerking. 'Vanuit Europa zouden we dat heel goed kunnen doen' zegt hij. 'Nu zegt de ambassadeur van Duitsland je moet niet naar Duitsland komen want het is geen paradijs. Maar dan zegt iedereen ja want het is een ambassadeur. Maar als een Afghaan die in Nederland woont zoiets zegt dan is het anders'. Bij *Dalmar Foundation* wordt zowel in Nederland als in Somalië aan 'bewustwording' gedaan om mensen te waarschuwen voor een irregulier bestaan in Nederland. 'Want je hoort vaak mooie verhalen van de mensen die uit Europa komen' vertelt een medewerker van de organisatie. 'Dat ze een mooie auto hebben en een mooi huis. Maar wij proberen daarover debatten te organiseren om mensen hiervan bewust te maken'. Op de vraag of deze boodschap ook naar Somalië wordt gecommuniceerd, antwoordt hij: 'In Somalië doen ze ook debatten en discussie. En we voeren ook discussies met mensen die hier zijn die geld sturen naar hun familie. Dan zeggen we je kan beter geld sturen dat mensen er iets aan hebben dan dat je hen daarmee de zee in stuurt. We hebben ook discussies over remittances, wat draagt het bij? Je leeft hier in armoede als je al dat geld stuurt en de mensen daar maak je afhankelijk van je'. De medewerker wijst er voorts op dat het nuttig zou zijn om naast de bewustwordingssessies die zij nu organiseren meer structureel te werken rond het thema van irreguliere immigratie, omdat hij van oordeel is dat mensen nu vaak onwetend zijn over Nederland. Hij acht het van belang om in het land van herkomst meer voorlichting te

geven over wat het betekent wanneer men in Europa terecht komt in een irregulier bestaan. 'Want het enige wat je ziet en hoort zijn de mooie verhalen. In Somalië zie je de toestand niet in Griekenland of mensen die omkomen in zee, dat zie je daar niet. Wat je daar ziet zijn de Somaliërs die weggegaan zijn, die werk hebben gekregen en een huis hebben gebouwd, dat zie je daar'. De voorzitter van de *Okyeman Foundation* vertelt dat de organisatie geen voorlichting geeft over irregulier verblijf aan hun landgenoten in Ghana hoewel hij wel denkt dat dit nuttig zou zijn. Er is in zijn ogen hiervoor echter een formele opdracht nodig van de Nederlandse overheid. Zolang die uitblijft kunnen diasporaorganisaties volgens hem weinig doen. 'Dat kan je doen als je opdracht krijgt van de regering. Dan zouden we ook bereid zijn na te denken over hoe je dat kan doen. Maar niet als je niet gevraagd wordt. Want dat kost geld'. Reflecterend op de vraag of zij als organisatie hun medewerking zouden verlenen als de Nederlandse overheid hen zou vragen zich in te zetten voor het tegengaan van irreguliere immigratie vanuit Ghana antwoordt hij: 'Dan zouden wij bereid zijn. Want wij wonen hier heel lang en het is niet zo rooskleurig als mensen in Ghana denken. Nog steeds denken mensen dat overzee de mooiste plek is. Mensen moeten gewoon wat wij noemen 'informed choices' kunnen maken. Mensen zien alleen maar de mooie kant maar de moeilijke kant zien ze niet'.

Medewerkers van sommige organisaties zeggen mensen niet te willen waarschuwen voor een leven als irreguliere immigrant in Nederland omdat zij dit niet als hun taak zien en vinden dat iedereen, net als zij destijds, het recht heeft naar Nederland te migreren. Zo zegt de voorzitter van *Sierra Leone Central Union*: 'Wij doen daar niks mee, mijn beeld is dat die mensen zelf moeten weten wat zij doen met hun eigen leven. Want als je gaat zeggen dat het beter is om niet te komen kan je jezelf daarmee in de problemen brengen. Dan kunnen mensen zeggen: waarom zit jij daar dan? Waarom kom je zelf niet naar huis?' Wel wordt er door deze organisaties hulp geboden aan landgenoten die een irregulier bestaan leiden in Nederland. Zo bekijkt de voorzitter van *AGAP* bij uitgeprocedeerde asielzoekers vaak of hun procedure goed is verlopen en schrijft desgevraagd brieven naar de betreffende instanties, hoewel hij zegt dat hij daar nog nooit antwoord op heeft gekregen. Verder wordt er hulp geboden aan irreguliere landgenoten op het gebied van huisvesting, voeding en gezondheidszorg. Volgens de voorzitter van *AGAP* is er genoeg solidariteit onder Guineeërs in Nederland dat er altijd wel gezinnen te vinden zijn die mensen die irregulier in het land verblijven in hun huis willen opvangen. Bovendien is het mogelijk om via de contacten

die de leden van de organisatie onderling hebben mensen aan de nodige gezondheidszorg te helpen. *BASUG* heeft zich naar eigen zeggen bewust nooit beziggehouden met irreguliere immigranten omdat dat volgens een van de vrijwilligers die actief is bij de organisatie hun expertise niet is. 'Wij wilden ons daar niet in begeven' zegt een medewerker van de organisatie. 'Dat was voor ons als organisatie ook een risico, want wij willen door de overheid gezien worden als betrouwbare partners bij het uitvoeren van ontwikkelingsprojecten. We werden wel gebeld door mensen die hier illegaal verblijven. Maar we konden hen niet helpen. We brachten hen dan wel in contact met gemeenschapsleiders. Die hebben een enorm netwerk en konden hen beter helpen dan wij'. Bij *Vereniging Abovian* wordt niet aan voorlichting gedaan over irreguliere immigratie omdat het thema niet speelt onder hun doelgroep. De bestuursleden hebben wel weet van Armeniërs in Nederland die nog geen status hebben maar zij maken geen deel uit van hun leden. Ook *BARKA* en *Goedwerk Foundation* doen niet aan voorlichting over irreguliere immigratie. Bij *BARKA* speelt dat niet omdat zij vooral EU-burgers onder hun doelgroep hebben. *Goedwerk Foundation* houdt zich enkel bezig met het hulp bieden bij terugkeer, hoewel zij, zo blijkt uit het gesprek met twee medewerkers ook wel ambitie hebben voorlichting te geven over irreguliere immigratie, maar dat dit? op dit ogenblik niet tot hun mogelijkheden behoort.

Stimuleren van vrijwillige terugkeer

De wijze waarop de organisaties tegenover terugkeer staan is heel verschillend en uit de gesprekken blijkt dat het voor verschillende organisaties een thema is dat heel gevoelig ligt. Toch zijn er sommige organisaties die van terugkeer hun voornaamste taak hebben gemaakt.

De werkwijze van *BARKA* bijvoorbeeld heeft tot gevolg dat veel van de mensen die zij helpen terugkeren naar het land van herkomst, in dit geval Polen, hoewel zij als EU-burgers op ieder moment kunnen terugkeren naar Nederland. *BARKA* is opgericht tijdens de transitieperiode in Polen, in 1989. De oprichters, twee psychologen, richtten bij gebrek aan civil society organisaties op dat moment, een community op waar verslaafden, daklozen, mensen met psychiatrische problemen en andere kwetsbaren terecht konden, omdat tijdens de transitieperiode velen onder hen op straat waren beland. De eerste community die zij oprichtten was gevestigd in een voormalige school in het westen van Polen. Mensen leefden er samen en bewoners van de community werden

verantwoordelijk gesteld voor bepaalde taken. Ook voorzagen ze in hun eigen onderhoud door bijvoorbeeld groenten te verbouwen. Het model werd overgenomen in de andere communities, waarvan er nu ongeveer twintig zijn in Polen. *BARKA* heeft ook een groot aantal scholings- en tewerkstellingsprojecten. De organisatie werkt vooral met ervaringsdeskundigen. Mannen en vrouwen die zelf verslaafd en dakloos zijn geweest en die lange tijd doorgebracht hebben in een community kunnen 'leider' worden. Deze leiders komen regelmatig voor een paar maanden vanuit Polen naar Nederland om als veldwerkers de straat op te gaan, contacten op te bouwen en het vertrouwen te winnen van mensen die dakloos en verslaafd zijn en hen te interesseren om zelf deel uit te maken van een van de communities in Polen. Omdat de medewerkers van de organisatie hoofdzakelijk Pools spreken kunnen zij makkelijk contact maken met Poolse verslaafden en daklozen. Met mensen uit andere landen is dat veel moeilijker. Toch proberen zij ook deze mensen via hun netwerken te helpen. Er is veel interesse voor *BARKA* maar de medewerkers zijn huiverig om soortgelijke projecten op te zetten in andere landen. 'Er zijn wel gesprekken daarover' zegt een medewerker 'maar de opzet van de *BARKA* community was heel erg bottom up. We zouden nu niet met een top down aanpak willen komen, dus het is een lang proces om dergelijke communities op te bouwen. En de Nederlandse overheid lijkt meer gecharmeerd van snelle oplossingen. Geef iemand een ticket en laat hem terug gaan naar zijn land van herkomst. Maar met name voor mensen die verslaafd zijn gaat dat niet werken. En het doel van onze aanpak is niet om mensen terug te sturen naar het land van herkomst. Als we de mogelijkheid zouden hebben om hen hier te helpen zouden we hen hier helpen'. Er wordt momenteel wel over nagedacht om eenzelfde type opvang als die van *BARKA* op te zetten in Roemenië, omdat een van haar werknemers daar vandaan komt en daar een groot netwerk heeft opgezet. Maar een uitbreiding in andere landen is er vooralsnog nog niet. Bepaalde sociale ondernemingen die opgericht zijn door de organisatie zijn wel een inspiratiebron voor anderen. Zo is er een project in Kenia waar het model van een van de sociale integratie centra wordt toegepast.

Goedwerk Foundation heeft de begeleiding bij terugkeer als hoofdactiviteit. 'Mensen willen terugkeren en wij kijken wat ze nodig hebben om met enig gevoel van respect terug te keren en duurzaam te reïntegreren in hun land van herkomst' zo omschrijft een medewerker de doelstelling van de organisatie. Daarnaast investeren zij naar eigen zeggen in de landen van herkomst. Zo zijn ze bijvoorbeeld bezig met de

opzet van 'transit houses' in Algerije, waar Algerijnen die terugkeren eerste opvang kunnen krijgen en zijn ze bezig met het idee om 'tuk tuk taxi's' te introduceren in Ethiopië. Volgens de medewerkers zitten er echter nogal wat haken en ogen aan de terugkeer. Zo wordt gezegd dat het bedrag dat betrokkenen uitgekeerd krijgen door de overheid bij terugkeer veel te weinig is om in de landen van herkomst een bestaan mee op te bouwen. 'Soms wordt de indruk door het ministerie geschetst dat die mensen veilig teruggekeerd zijn en duurzaam zijn geïntegreerd. Maar het geld dat ze meekrijgen is heel weinig en mede daarom moet je ervoor zorgen dat je ambities en aspiraties niet te hoog zijn. Je zorgt dat ze een klein baantje hebben, en voor sommigen is dat alles wat mogelijk is'. Daarnaast is er bij de organisatie veel kritiek te horen op de Nederlandse overheid die volgens de medewerkers niet bereid zou zijn om mee te denken over structurele oplossingen bij de terugkeer. 'Als ik zie met Heineken bijvoorbeeld, ik ben samen met Cordaid naar Ethiopië gegaan om te kijken wat er mogelijk is bij Heineken. Maar mijn landgenoten werken illegaal in Nederland en hebben allemaal driehonderd, vierhonderd euro per maand verdiend. (...) Komen ze terug naar Ethiopië, en gaan ze bij Heineken werken, dan verdienen ze nog geen veertig euro per maand. Dus dat is niet interessant voor deze mensen'. Een andere medewerker vult aan: 'Tenzij mensen helemaal op zijn hier, hebben ze geen enkele reden om terug te gaan. Dus als de overheid werkelijk werk wil maken van terugkeer dan zullen ze de maatschappelijke organisaties moeten vertrouwen en hen de mogelijkheid moeten geven om voor de mensen over wie het gaat kleine dingen te doen die wat kunnen opleveren voor hen qua ondernemerschap'.

De belangrijkste overweging van organisaties om mee te werken aan terugkeer is dat ze zeggen te beseffen dat hun landgenoten in Nederland in een zodanig kwetsbare positie zitten dat terugkeer naar het land van herkomst wellicht de enige optie is. Zo zegt een medewerker van *Emcemo* dat de organisatie vroeger niet open stond om mee te werken aan de terugkeer van landgenoten naar het land van herkomst maar dat ze daar tegenwoordig anders over denken. 'Wij hadden vroeger het ideaal dat iedereen een verblijfsvergunning moest krijgen maar op een gegeven moment moet je pragmatisch zijn. Tussen je idealen en de realiteit moet je ook heel pragmatisch en realistisch zijn. Wij maken er geen publiciteit voor. Maar we zien ook dat sommige mensen hier geen enkele toekomst hebben. We zien de trieste situatie van mensen die niet verzekerd zijn, geen mogelijkheden hebben om te eten, slapen, dus je

moet zoeken naar alternatieven'. *Emcemo* heeft in het verleden via kleinschalige projecten in Marokko mensen geholpen bij hun terugkeer naar het thuisland. 'Maar nu is het heel moeilijk geworden' zegt een medewerker 'want het (Nederlandse, MvS) beleid wil helemaal niet dat deze mensen worden geholpen met het opzetten van een toekomst in het land van herkomst. De overheid ziet dat als een cadeautje dat een aanzuigende werking kan hebben'. Bij *Dalmar Foundation* loopt tot 2017 een project waarbij terugkeer met perspectief naar Somalië centraal staat. Tijdens de spreekuren hoorden medewerkers van de organisatie immers vaak dat mensen wilden terugkeren naar Somalië maar niet goed wisten hoe ze dit aan moesten pakken. De medewerker van de organisatie realiseert zich echter dat mensen weinig toekomstperspectief hebben in het land van herkomst. 'Ons project heet vrijwillige terugkeer met perspectief. Dus je wil mensen perspectief bieden. Maar de Nederlandse overheid is niet zo bereidwillig om mensen perspectief te bieden. Ze gaan daarheen met een wettelijk vastgesteld bedrag, meer niet'. Nochtans zijn er volgens hem wel degelijk mogelijkheden om mensen een toekomst te bieden in de landen van herkomst. 'Wat ik zelf zit te denken is dat je mensen hier de mogelijkheid geeft om een cursus of iets te volgen waar ze baat bij hebben en als ze terugkeren dat ze er ook iets aan hebben. Dat zou veel efficiënter zijn. Je kan ook een vak leren waar vraag naar is. En in plaats van dat mensen hier twee jaar rondzwerven kan je hen intensiveren dat ze een diploma halen en dat je dat ook kan terugkoppelen aan de overheid daar. Dan zouden mensen meer perspectief hebben. Maar we hebben dat al vaak aangekaart en dat is er nog nooit van gekomen'.

Organisaties als *AGAP* en *Sierra Leone Central Union* zeggen niet te willen meewerken aan de terugkeer van hun landgenoten. 'Ook al krijg ik een miljoen ik zeg oprotten met die miljoen, ik ben niet corrupt' zegt de voorzitter van *AGAP*. 'Ik ken heel veel organisaties die werken mee en die krijgen geld. Ik verklap je iets, ons rekeningnummer heb ik gesloten want wij krijgen toch geen geld. Ik ben arm maar ik ben trots'. Volgens de voorzitter van de organisatie is meewerken aan terugkeer pas bespreekbaar wanneer de situatie in de landen van herkomst duidelijk is, omdat mensen anders terugkeren naar een land waar ze geen toekomst hebben. 'Als mensen naar Nederland komen dan moeten ze de gelegenheid hebben om hier te blijven. Dat is ons gezamenlijk standpunt als Sierra Leonese gemeenschap' zegt de voorzitter van *Sierra Leone Central Union*. 'Als mensen vrijwillig willen terugkeren, dan is dat hun eigen beslissing. (...) En er zijn organisaties, zoals IOM, die hen daarbij

helpen. Maar soms is de hulp die aangeboden wordt heel kort. Dus er zou een duurzame oplossing moeten komen om mensen op te vangen en te begeleiden naar werk en dat soort dingen'. *BASUG* werkt niet rond het thema terugkeer omdat het niet speelt onder haar gemeenschap. Volgens de vrijwilliger van de organisatie gaat het thema pas spelen wanneer migranten uit Bangladesh in Europa genoeg geld hebben verdiend om vervolgens terug te keren naar het land van herkomst. 'Alle Bengalen van alle generaties die denken allemaal aan terugkeer' zegt hij. 'Zelfs degenen die hier geboren en getogen zijn. Die willen geld verdienen om uiteindelijk terug te gaan. In Engeland hebben ze voldoende faciliteiten om daar te blijven. Maar in andere landen is de gemeenschap zo klein en hebben ze niet genoeg faciliteiten. Dus uiteindelijk willen ze allemaal een keer terug'. Ook bij *Vereniging Abovian*, de *Okyeman Foundation* en *Stichting SAN* speelt het thema terugkeer niet, omdat bij hun leden het thema terugkeer niet speelt of zij een gebrek aan middelen hebben om zich hiermee bezig te houden.

Nederlandse overheidsmedewerkers over diasporaorganisaties en de migratiepraktijk

In dit onderzoek is eveneens gesproken met Nederlandse overheidsmedewerkers om er achter te komen hoe zij hun samenwerking met diasporaorganisaties bij de uitvoering van de migratiepraktijk evalueren. Het was echter heel moeilijk om overheidsmedewerkers te vinden die tijdens hun dagelijks werk te maken hebben met diasporaorganisaties. Met name op het gebied van integratie zijn er maar weinig contacten tussen overheidsmedewerkers en diasporaorganisaties en als ze er al zijn omschrijven zij deze als 'sporadisch'. Met name overheidsmedewerkers die bezig zijn met de uitvoering van het integratiebeleid zeggen maar weinig contacten te hebben met diasporaorganisaties. Om die reden voelen zij zich niet geroepen om het werk van diasporaorganisaties te evalueren.

Verder is met weinig overheidsmedewerkers gesproken die vanuit hun werk te maken hebben met diasporaorganisaties in het kader van irreguliere immigratie. Een medewerker van de Directie Migratiebeleid is van mening dat diasporaorganisaties wel degelijk een rol zouden kunnen spelen bij het voorkomen van irreguliere immigratie. 'Niet zozeer om dit soort migratie te ontmoedigen' zegt hij 'maar zodat mensen er beter over nadenken. Want de illegaliteit ingaan in Europa dat is het toch ook niet. Je zou dus veel moeten investeren in mensen die op het punt staan de

reis naar Europa te maken, die zou je in ieder geval ervan moeten overtuigen dat ze een weloverwogen keuze maken en daar zie ik wel een rol voor de diaspora maar ik weet niet of ze die boodschap altijd willen geven en of de andere het wil horen. Want die kan wel zeggen 'dat kan jij nu allemaal wel zeggen, maar jij hebt het goed. Als jij het daar hebt gered, dan kan ik dat toch ook'. Een medewerkster van het ministerie van Buitenlandse Zaken geeft aan dat het departement waar ze werkt er nog niet uit is hoe diasporaorganisaties zouden kunnen worden ingezet bij het voorkómen van irreguliere immigratie. 'We weten wel dat de diaspora een rol spelen hier, want ze zijn een netwerk dus ze kunnen tickets betalen' zegt ze. 'Tegelijkertijd zie je ook een tegenbeweging van diasporaorganisaties die zeggen we willen dit niet stimuleren want dat leidt alleen maar tot gevaarlijke structuren, criminele netwerken en in de bewustwording naar onze eigen mensen moeten we dit juist niet toejuichen. We zijn nu ook aan het kijken hoe je bewustwordingscampagnes in de landen van herkomst kan opzetten. We gaan ook Ethiopië ondersteunen, die krijgen kleine budgetten om met hun gemeenschap in gesprek te gaan om ervoor te zorgen dat jongeren niet vertrekken. En dan kan je ook kijken naar wat de rol van diasporaorganisaties daarbij is. Maar daar zijn we gewoon nog niet over uit hoe we dat moeten doen'.

Op het vlak van terugkeer is er samenwerking tussen diasporaorganisaties en Nederlandse overheidsinstanties, al willen sommige organisaties volgens overheidsmedewerkers liever niet dat hun achterban hiervan op de hoogte is. Daarnaast zijn er volgens de overheidsmedewerkers ook organisaties die beseffen dat een leven in de illegaliteit bepaald niet rooskleurig is en dat zij daarom actief mensen benaderen om met hen het gesprek aan te gaan over terugkeer. Aangezien het moeilijk is om als overheid bepaalde groepen te benaderen laten zij diasporaorganisaties in veel gevallen als intermediair optreden. Zo werkt de gemeente Amsterdam bijvoorbeeld samen met *Goedwerk Foundation* om mensen in de bed bad brood opvang te benaderen en 'met hen het gesprek aan te gaan over hun toekomst'.

De medewerkers van overheidsinstanties zeggen te beseffen dat ze migranten die terugkeren naar het land van herkomst vaak maar weinig kunnen bieden. Het probleem met terugkeer is, zo zeggen verschillende overheidsmedewerkers, dat het vaak om laag opgeleiden gaat die in Nederland weinig toekomst hebben. Het is lastig om voor deze mensen perspectief te creëren bij terugkeer naar de landen van herkomst. Toch

zou het anders kunnen volgens verschillende medewerkers. Zo heeft het volgens de meesten niet zoveel zin om mensen die terugkeren een bepaald bedrag mee te geven, maar zijn mensen er veel meer bij gebaat wanneer hun in Nederland bepaalde vaardigheden worden bijgebracht die ze in het land van herkomst kunnen verzilveren voor de langere termijn. 'Daarom is het ook goed dat je mensen een stukje opleiding kan bieden' zegt een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek. 'We hebben samen met een organisatie twaalf dames uit de prostitutie gehaald en een van de mensen van die organisatie had een kapperszaak. Heeft hij die dames een kappersopleiding gegeven, eigenhandig een diploma uitgeschreven en ze gingen vol trots terug naar Nigeria. Wij konden dat financieel ondersteunen en we zorgden ook voor de tools die ze nodig hadden, de scharen en zo, dat ging allemaal mee'. Ook zijn er volgens de overheidsmedewerkers in het verleden verschillende pogingen gedaan om ervoor te zorgen dat immigranten die terugkeren naar de landen van herkomst daar kunnen worden ingeschakeld in het arbeidsproces. De meeste van deze pogingen zijn echter niet gelukt. 'Onze insteek is om aan te sluiten bij initiatieven die sowieso in het land al lopen' zegt een van de medewerkers van de Directie Migratiebeleid. 'Maar natuurlijk als in Burundi een school wordt gebouwd en iemand keert terug dan zou het het meest ideale zijn dat hij in die school kan werken, maar die link blijft lastig te maken. Wij werken toch vooral samen met IOM op het gebied van terugkeer en dat zij de contacten daar onderhouden. Er is ook wel contact met organisaties daar maar of die dan weer een link hebben met diasporaorganisaties in Nederland, ik denk dat die link heel mager is'. Bij de Dienst Terugkeer en Vertrek zijn er contacten geweest met onder andere Heineken, Unilever en Shell, maar deze contacten hebben evenmin tot de verwachte resultaten geleid. Verschillende medewerkers van overheidsinstanties pleiten daarom voor kleinschaligheid bij het opzetten van initiatieven in de landen van herkomst. 'Stop met de grote vergezichten' zegt een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek. 'Ik denk per gemeente moet je een paar NGOtjes hebben, daar zit volgens mij de winst in. En hou het kleinschalig want het werkt voor geen meter als je met miljoenen gaat gooien voor dit soort projecten'. Maar daarnaast wordt ook gepleit om voorzichtiger om te springen met het verlenen van subsidies aan diasporaorganisaties. In het verleden zou het namelijk te vaak gebeurd zijn dat grote bedragen werden uitgekeerd aan een paar organisaties wat niet altijd tot de gewenste resultaten zou hebben geleid. 'Vaak komen een paar elitaire clubjes in aanmerking voor subsidie, en in veel gevallen

gaat het nog mis omdat zij in het veld heel goede contacten hebben maar het zijn geen boekhouders' zegt een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek. 'Ze moeten ieder bonnetje kunnen voorleggen en daar gaat het vaak mis. Er zijn organisaties door het subsidieverhaal failliet gegaan. In het kader van terugkeer moet je daarom niet met die enorme subsidies aankomen. Waarom niet gewoon subsidie geven voor vijf terugkeerders en als er vijf teruggekeerd zijn, kan je doorgaan tot acht en dan blijft het overzichtelijk. Nu krijgen een paar clubs een paar ton en als het dan mis gaat, dan gaat het ook mis voor vier ton zeg maar. Maar je kan ook dertig, veertigduizend tegelijk geven. Dan blijft het overzichtelijk en kleinschalig'.

Barrières en kansen in de samenwerking tussen diasporaorganisaties en de Nederlandse overheid

De diasporaorganisaties zijn, een paar uitzonderingen daargelaten, over het algemeen negatief over hun samenwerking met de Nederlandse overheid. Door een medewerker van *Emcemo* wordt de kritiek geuit dat de overheid niet graag met diasporaorganisaties overlegt omdat ze liever zelf de agenda bepaalt. 'De overheid heeft overleg met niemand' zegt hij. 'Zij maken gebruik van bepaalde deskundigen of bobo's om hun beleid uit te voeren maar een eerlijke dialoog is er niet'. Een van de medewerkers van de *Dalmar Foundation* denkt dat de overheid wel degelijk gebaat zou zijn bij een betere samenwerking met diasporaorganisaties. 'We zijn Nederlanders maar we kennen de situatie daar ook goed en we zouden advies kunnen geven en ze zouden ons advies kunnen opvolgen. Wat is vraag en aanbod? Waarmee zou je mensen kunnen helpen daar? Want nu zie je dat projecten die ontwikkeld worden vaak mislukken omdat er geen vraag naar is en er niet over nagedacht is van tevoren'. Ook zeggen verschillende medewerkers van organisaties dat de Nederlandse overheid te vaak haar ogen sluit voor de situatie in de landen van herkomst, dat zij onvoldoende vertrouwen hebben in diasporaorganisaties en dat de grootste hoeveelheid geld naar organisaties gaat die onvoldoende contacten hebben in de landen van herkomst. 'De organisaties die ze al kennen daar stoppen ze een miljoen euro in' zegt een medewerker van *Goedwerk Foundation* 'en dan zeggen ze ga maar iets doen met terugkeer. Maar in het DNA van Vluchtelingenwerk, zit niets om een Afrikaan ervan te overtuigen jouw immigratie is mislukt in Nederland, jij moet terug. Maar de overheid is gewoon niet in staat om 'out of the box' te denken en dat is hun grootste

valkuil. De auto van de directeur van Cordaid en zwembad en zeven man personeel is blijkbaar veel belangrijker. Een groot deel van het geld gaat op aan de salarissen van dit soort mensen'. Hoewel niet alle organisaties zo onverdeeld negatief zijn, is er inderdaad bij de meesten wel kritiek te horen op ontwikkelingsorganisaties die werken in de landen van herkomst die in hun ogen te weinig oog zouden hebben voor de problemen daar.

De overheidsmedewerkers die aan het woord kwamen daarentegen zijn over het algemeen een stuk positiever over hun samenwerking met diasporaorganisaties al zijn er ook kritische kanttekeningen te beluisteren. Een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek zegt er voorstander van te zijn om de contacten met de diasporaorganisaties heel nauw aan te halen, aangezien zij in zijn ogen een belangrijke rol kunnen vervullen in het leggen van contacten met immigranten die voor de dienst anders onbereikbaar zouden zijn. Een medewerker van de Directie Migratiebeleid die beroepshalve veel te maken heeft met diasporaorganisaties zegt waardering te hebben voor de andere manier waarop diasporaorganisaties problemen benaderen. Bovendien ervaart hij dat mensen die deel uitmaken van diasporaorganisaties meestal 'een positieve insteek' hebben en 'iets willen betekenen voor hun medemens'. Een medewerkster van het ministerie van Buitenlandse Zaken geeft aan 'heel wisselende' ervaringen te hebben met diasporaorganisaties. Zij betreurt dat er zo weinig continuïteit zit in de samenwerking tussen de overheid en de organisaties aangezien diasporaorganisaties komen en gaan. Daarentegen zegt ze goede ervaringen te hebben met individuen afkomstig uit de diaspora, die vaak hoog opgeleid zijn en goede contacten hebben met de landen van herkomst, alsook met de 'jongere generatie diaspora', die zich niet meer verenigen in organisaties zoals hun ouders dat deden, maar vaak wel 'innovatieve ideeën' zouden hebben.

Overigens blijkt uit de gesprekken met de overheidsmedewerkers dat de ene diasporaorganisatie de andere niet is. Sommige worden door de overheidsmedewerkers beschreven als 'heel professioneel', bij andere is dat veel minder het geval. De meeste overheidsmedewerkers geven er de voorkeur aan om de samenwerking aan te gaan met 'gevestigde organisaties'. Een medewerkster van de gemeente Amsterdam bijvoorbeeld zegt niet het risico te willen nemen om met 'kleine organisaties' in zee te gaan. 'Dat ze er zijn is prima' zegt ze 'maar je bent als gemeente niet geneigd om subsidie aan hen te verlenen omdat je niet

weet wat je daarvoor terugkrijgt'. Het verhaal van een medewerker van de Directie Samenleving en Integratie sluit hierbij aan. 'Je hebt Rijksoverheid en je hebt gemeentelijke overheid. En soms zijn organisaties zo klein, daar kan je als Rijksoverheid niets mee' zegt hij. 'Wij zitten alleen aan tafel met de grote organisaties. Dus ik denk dat het vooral de verantwoordelijkheid is van de gemeentelijke overheden om met deze organisaties aan tafel te zitten. Maar gemeenten hebben vaak geen zin om met organisaties aan tafel te zitten want het gaat alleen maar over subsidies'. 'Bovendien' vult een medewerker van de Directie Samenleving en Integratie aan 'speelt ook in de relatie tussen de overheid en diasporaorganisaties dat de overheid aan generiek beleid doet. Die doet geen doelgroepenbeleid meer. De politiek gaat de laatste jaren ook uit van eigen verantwoordelijkheid, dat is een bewuste keuze van de overheid. Dat geldt overigens niet alleen voor het integratiebeleid, maar dat is veel breder. Van mensen wordt veel meer verwacht dat ze zelf verantwoordelijkheid nemen'. Om die reden zijn de contacten met diasporaorganisaties in zijn ogen de laatste jaren geleidelijk aan afgebouwd. Bovendien zien sommige overheidsmedewerkers de invloed vanuit de landen van herkomst als een mogelijke stoorzender in de samenwerking tussen diasporaorganisaties en overheid. 'Dat maakt het ook wel eens lastig want wie zijn dat dan die diasporaorganisaties?' vraagt een medewerker van de Dienst Terugkeer en Vertrek zich af. 'Zijn dat mensen die ook achter het bewind staan van hun eigen land, dat toch vaak iets anders is dan wat wij gewend zijn van een democratie. En dat maakt het nogal eens lastig in de contacten, want dan krijg je verschillende berichten over de invloedssferen'.

Samenvattend kan worden gezegd dat diasporaorganisaties die gesubsidieerd worden door de overheid in ieder geval meer slagkracht lijken te hebben bij de uitvoering van de migratiepraktijk dan organisaties die afhankelijk zijn van eigen middelen. Een veel gehoorde klacht van organisaties is dat zij wel van alles zouden willen opzetten maar dat het hen aan financiële middelen ontbreekt. Bovendien zijn initiatieven makkelijker op te zetten wanneer zij ingebed zijn in een samenwerking met de Nederlandse overheid. Organisaties die uitsluitend met vrijwilligers werken zijn om dezelfde reden een stuk minder ambitieus in datgene wat ze willen bereiken en hebben dan ook minder invloed op de migratiepraktijk dan organisaties die betaalde medewerkers in dienst hebben en voor wie de uitvoering van de migratiepraktijk tot hun dagelijks werk behoort. Bovendien lijkt het erop dat organisaties die goede contacten en netwerken hebben in de landen van herkomst en die

bovendien goede contacten onderhouden met NGO's in de landen van herkomst meer mogelijkheden hebben om een rol te spelen in de migratiepraktijk in Nederland. Wanneer zij deze contacten moeten ontberen is hun rol meestal zeer beperkt.

Hoofdstuk 3 **Conclusie**

Tot slot worden nog puntsgewijs de onderzoeksvragen en de antwoorden die in dit rapport centraal staan op een rij gezet. Er dient overigens nogmaals te worden benadrukt dat we maar een beperkt aantal diasporaorganisaties hebben gesproken en ook een beperkt aantal overheidsmedewerkers zodat deze conclusies met de nodige voorzichtigheid moeten worden geformuleerd.

Welke rol spelen diasporaorganisaties op het gebied van de uitvoering van de migratiepraktijk in Nederland in termen van het bevorderen van integratie, het voorkomen van irreguliere immigratie en het bevorderen van vrijwillige terugkeer? En op welke wijze doen zij dat?

Diasporaorganisaties organiseren allerlei 'integratie bevorderende' activiteiten, soms met steun van de overheid soms met eigen middelen. Het type activiteiten dat zij organiseert ontstaat meestal op vraag van de achterban. Soms vraagt de overheid van de organisaties om zich in te zetten voor integratie en levert ze daar desgewenst een financiële bijdrage aan. Van de organisaties die in dit onderzoek centraal staan, zijn er maar weinig die zich bezighouden met het tegengaan van irreguliere immigratie. Ze erkennen dat het probleem speelt, maar hebben geen idee hoe ze daarmee om moeten gaan. Wel wordt er door de organisaties over het algemeen hulp en steun geboden aan landgenoten die irregulier in Nederland verblijven. Sommige organisaties hebben van terugkeer hun *core business* gemaakt. Andere organisaties zijn fel gekant tegen terugkeer van hun landgenoten naar het land van herkomst. Volgens hen moet er eerst voor gezorgd worden dat eventuele terugkeerders een toekomst kan worden geboden in de landen van herkomst. Zolang dat in hun ogen onvoldoende gebeurt, zijn zij niet bereid mee te werken aan terugkeer.

Hoe wordt dit door Nederlandse overheidsmedewerkers geëvalueerd?

De activiteiten van de diasporaorganisaties worden door overheidsmedewerkers erg wisselend beoordeeld. Van sommige organisaties wordt gezegd dat ze goed werk leveren, over andere is men

veel minder enthousiast. Overigens blijkt uit dit onderzoek dat er maar weinig contacten zijn tussen Nederlandse overheidsinstanties en diasporaorganisaties. Om die reden voelen de meeste overheidsmedewerkers zich niet geroepen om de werkzaamheden van diasporaorganisaties te evalueren. Een probleem dat de meeste overheidsmedewerkers wel signaleren is dat diasporaorganisaties in hun ogen vaak goede contacten hebben met hun landgenoten in de landen van herkomst maar dat zij moeite hebben met het financieel beheer van hun organisatie waardoor de meeste diasporaorganisaties geen lang leven beschoren zijn. Dit zou op te lossen zijn door niet langer meer enorme bedragen uit te keren aan een paar organisaties, maar met veel kleinere subsidies te werken, die evenredig verdeeld worden over die organisaties die aantoonbaar goed werk leveren.

Welke barrières en kansen zijn er volgens diasporaorganisaties in de samenwerking tussen hen en de Nederlandse overheid op het gebied van de migratiepraktijk en hoe zien Nederlandse overheidsmedewerkers dat?

De meerderheid van de diasporaorganisaties zijn kritisch over hun samenwerking met de Nederlandse overheid. Die is er namelijk volgens hen in de meeste gevallen niet. Zij bekritisieren het feit dat de overheid in hun ogen niet geïnteresseerd is in overleg met diasporaorganisaties maar dat ze liever alle beslissingen autonoom neemt. De overheidsmedewerkers zijn een stuk positiever over hun relatie met de diasporaorganisaties hoewel er ook wel wantrouwen heerst en men toegeeft met sommige organisaties liever niet in zee te willen gaan. Bovendien blijkt dat de meeste diasporaorganisaties op slechte voet staan met de overheid in de landen van de herkomst en er in de meeste gevallen veel wantrouwen heerst tegenover de overheden daar. Voor het feit dat diasporaorganisaties zouden kunnen fungeren als bruggenbouwer tussen Nederland en de overheden in de landen van herkomst, wat veelal in de literatuur wordt geopperd, zijn op basis van dit onderzoek maar weinig aanwijzingen gevonden.

Voorts kan worden geconcludeerd dat diasporaorganisaties die gesubsidieerd worden door de overheid in ieder geval meer slagkracht lijken te hebben bij de uitvoering van de migratiepraktijk dan organisaties die afhankelijk zijn van eigen middelen. Een veel gehoorde klacht van organisaties is dat zij wel van alles zouden willen opzetten maar dat het hen aan financiële middelen ontbreekt. Bovendien zijn initiatieven

makkelijker op te zetten wanneer zij ingebed zijn in een samenwerking met de Nederlandse overheid. Organisaties die uitsluitend met vrijwilligers werken zijn om dezelfde reden een stuk minder ambitieus in datgene wat ze willen bereiken en hebben dan ook minder invloed op de migratiepraktijk dan organisaties die betaalde medewerkers in dienst hebben en voor wie de uitvoering van de migratiepraktijk tot hun dagelijks werk behoort.

Toch zijn er ook andere tendensen te noemen. Zo lijkt het erop dat organisaties die goede contacten en netwerken hebben in de landen van herkomst en die bovendien goede contacten onderhouden met NGO's in de landen van herkomst meer mogelijkheden hebben om een rol te spelen in de migratiepraktijk in Nederland. Wanneer zij deze contacten moeten ontberen is hun rol meestal zeer beperkt.

Ook liggen er kansen die de samenwerking tussen de overheid en diasporaorganisaties ten goede zouden kunnen komen. Zo zijn zowel de organisaties als de overheidsmedewerkers het er over eens dat er bijvoorbeeld meer zou moeten worden geïnvesteerd in de landen van herkomst, dat potentiële immigranten beter zouden moeten worden voorgelicht, zodat zij een weloverwogen keuze maken wanneer zij besluiten naar Nederland te migreren en zijn beide het erover eens dat terugkeerders betere kansen zouden moeten worden geboden in de landen van herkomst. Overheidsmedewerkers en diasporaorganisaties hebben dus wel degelijk gedeelde zorgen over de groepen die in dit rapport aan de orde komen. Maar voorlopig weten zij, waarschijnlijk gezien het onderlinge wantrouwen, elkaar nog niet te vinden bij de uitbouw van deze gemeenschappelijke agenda. Verder komt naar voren dat de overheid de laatste jaren bovendien een generiek beleid voert wat ertoe heeft geleid dat de contacten tussen overheidsmedewerkers en diasporaorganisaties geleidelijk aan zijn afgebouwd. Ondanks de gedeelde zorgen blijft dus sprake van gebrekkige samenwerking tussen de overheid en diasporaorganisaties. Er zal in de toekomst nog heel wat voor nodig zijn om uit deze impasse te komen.

Summary

The literature shows that several countries still recognise the importance of diaspora organisations in current migration practices. The general consensus is that these organisations are able to build bridges between communities and in addition create transnational communities which are important for both the host community and the countries of origin. Moreover, it is generally recognised that diaspora organisations can make a significant contribution to the development of the countries of origin. In various countries, government organisations assign an important role to diaspora organisations and take steps to facilitate their involvement. Diaspora organisations have also been regarded as important actors in migration practices in the Netherlands for many years.

This report first examines the role which diaspora organisations play in migration practices in the Netherlands (in terms of promoting integration, preventing irregular immigration and encouraging voluntary repatriation), how they go about this and how this is assessed by Dutch government employees. It then examines the obstacles and opportunities which arise in the cooperation between diaspora organisations and the Dutch authorities³ in the implementation of migration practices.

Method

The first step was to conduct a literature study on diaspora organisations in general and the role they could play in migration practices in the Netherlands in particular. Ten diaspora organisations were then selected and asked about their role in the implementation of migration practices. The selected organisations were examined as separate cases. For instance, we broadly examined the objectives of the organisations, their areas of work, their relationships with the ministries involved, their attitudes towards repatriation and their ties with the country of origin. The selected organisations were then visited and (group) interviews with several staff members were held. In this way, we obtained a good impression of their way of working. The acquired knowledge was then used to enter into a dialogue with Dutch government employees who deal

---

³ Here, “the Dutch authorities” refers specifically to the Ministry of Security and Justice, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Social Affairs and Employment and municipalities.

specifically with migration practices and deal or work with diaspora organisations on a professional basis. Both personal and group interviews were held with eight officials.

Main Findings

Diaspora organisations organise all kinds of activities which are conducive to integration, sometimes with government assistance, sometimes self-financed. The activities they organise are usually in response to the demand of their members. The authorities sometimes ask the organisations to focus on integration and, if requested, make a financial contribution to this. Only a few of the organisations which are the focus of this study are involved in the reduction of irregular immigration. They recognise the problem, but have no idea how to deal with it. However, the organisations do, in general, provide assistance and support to fellow countrymen residing irregularly in the Netherlands. Some organisations have made repatriation their core business. Others are strongly opposed to the repatriation of fellow countrymen to their country of origin.

The assessments of the activities of the diaspora organisations by government employees vary considerably. They believe that some of the organisations do good work, but are much less enthusiastic about other organisations. Incidentally, this study shows that there are not very many contacts between Dutch government agencies and diaspora organisations. Most government employees therefore do not feel called upon to assess the activities of diaspora organisations. A problem which most government employees do signal is that, in their view, diaspora organisations often have good contacts with their fellow countrymen in the countries of origin but have difficulty with the financial management of their organisation. The respondents believe that this is the reason why most diaspora organisations do not exist for very long.

Most of the diaspora organisations are critical of their cooperation with the Dutch authorities. They believe that this cooperation is generally non-existent. They are critical of the fact that, in their view, the authorities are not interested in consulting diaspora organisations but prefer to make all decisions independently. The government employees are considerably more positive about their relationship with the diaspora organisations, although there is some distrust and they admit they would rather not work with some of the organisations. It also appears that most of the diaspora

organisations are not on good terms with the authorities in the countries of origin, and that there is usually a lot of distrust of these authorities. This study found little evidence for the assertion that diaspora organisations could mediate between the Netherlands and the authorities in the countries of origin, something which is often suggested in the literature.

One may also conclude that diaspora organisations which receive government grants have, in any case, greater scope for action in the implementation of migration practices than organisations which depend on their own resources. An oft-heard complaint from organisations is that they would like to initiate all manner of things but lack the financial resources to do so. Moreover, initiatives are easier to take when they are embedded in a cooperation with the Dutch authorities. For the very same reason, organisations which work exclusively with volunteers are considerably less ambitious in what they wish to achieve, and therefore have less influence than organisations which have employees on the payroll and where migration practices form part of their daily operations.

Positive trends can nevertheless be identified. For instance, it seems that organisations which have good contacts and networks in the countries of origin and which, moreover, maintain good contacts with NGOs in the countries of origin have more opportunities to play a role in migration practices in the Netherlands. When such contacts do not exist, their role is usually very limited.

There are also opportunities which could benefit the collaboration between the authorities and diaspora organisations. For instance, both the organisations and the government employees agree that more should be invested in the countries of origin, that potential immigrants should be better informed so that they can make informed decisions when they decide to migrate to the Netherlands and that returnees should be given better opportunities in the countries of origin. So government employees and diaspora organisations do indeed have shared concerns about the groups discussed in this report. However, they are for the time being unable to agree on how they can expand this common agenda, and their collaboration remains inadequate.

Geraadpleegde literatuur, documenten en websites

Bakewell, O. (2009) Migration, Diasporas and Development. Some Critical Perspectives, *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 229 (6), 787-802.

Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004) *Understanding voluntary return*. Londen: Home Office.

Brink, G. van den (red.) (2006) *Culturele contrasten. Het verhaal van de migranten in Rotterdam*, Amsterdam: Bert Bakker.

Brink, M., Tromp, E. & Odé, A. (2003) *De participatie en integratieactiviteiten van stedelijke allochtone zelforganisaties in Amsterdam*, Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Canatan, K., C.H. Oudijk & Ljamai, A. (2003) *De Maatschappelijke Rol van de Rotterdamse Moskeeën*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek.

Cassarino, J. (2004) Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited, *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253-279.

Cebolla Boado, H., & A. López-Sala (2012) A top-down model of transnational immigrant associations, *Paper prepared for the transnational immigrant organisations seminar*, Princeton, 11–12 May.

Choenni, C. (2002) *Ghanezen in Nederland. Een profiel*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Clifford J. (1994) Diasporas, *Cultural Anthropology*, 9: 302–338.

Cliteur, P. (2004) *Tegen de decadentie. De democratische rechtstaat in verval*, Amsterdam: De Arbeiderspers.

Daal, H. J. van (2006) *Kleur in sport: op zoek naar goede praktijken in multiculturele sportverenigingen*, Utrecht: Verwey Yonker Instituut.

Dustmann, C. & Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and empirical evidence from the UK, *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236-256.

Engbersen, G. & J. Burgers (red.) (1999) *De ongekende stad 1. Illegale Migranten in Nederland*, Amsterdam: Boom.

Engbersen, G., J. van der Leun, R. Staring & J. Kehla (1999) *De ongekende stad 2. Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*, Amsterdam: Boom.

Engbersen, G., R. Staring, J. van der Leun, J. de Boom, P. van der Heijden, M. Cruijff (2002) *Illegale Vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*, Rotterdam: RISBO.

Ewijk van, E. & G. Nijenhuis (2016) Translocal Activities of Local Governments and Migrant Organizations, in: B. Garcés-Mascareñas & R. Penninx (eds.), *Integration Processes and Policies in Europe - Contexts, Levels and Actors*, Dordrecht: Springer International Publishing, 127-145.

Ewijk van, E. (2012) Window on the Netherlands. Mutual Learning in Dutch-Moroccan and Dutch-Turkish Municipal Partnerships, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 103 (1), 101-109.

Fennema, M., Tillie, J., Heelsum, A. van, Berger, M. & Wolff, R. (2001) De politieke integratie van etnische minderheden in Nederland, *Migrantenstudies*, 17 (3), 142-168.

Frouws, B. & T. Grimmius (2012) *Migratie en Ontwikkeling. Beleidsevaluatie van het Nederlandse Migratie- en Ontwikkelingsbeleid sinds 2008*, Zoetermeer.

Gans, H. (1992) Comment: ethnic invention and acculturation: a bumpy-line approach, *Journal of American Ethnic History*, 11, 42-52.

Gowricharn, R.S. (2009) Changing Forms of Transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 32(9), 1619-1638.

Graça da, A.A. (2010) *Etnische zelforganisaties in het integratieproces. Een case study in de Kaapverdische gemeenschap in Rotterdam*, Tilburg: Tilburg University.

- Grillo, R. & B. Riccio (2004) Translocal development: Italy–Senegal, *Population, Space and Place*, 10, 99–111.
- Haas, de, H. (2003) *Migration and Development in Southern Morocco: The Disparate Socio-Economic Impacts of Out-Migration on the Todgha Oasis Valley*, Nijmegen: University of Nijmegen.
- Haas de, H. (2010) Migration and development: A theoretical perspective, *International Migration Review*, 44: 227–264.
- Hear van, N. (1998) *New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, London: UCL Press.
- Heelsum van, A. (2004) *Migrantenorganisaties in Nederland*, Utrecht: FORUM.
- Heelsum van, A. & E. Voorthuysen (2002) *Surinaamse organisaties in Nederland: Een netwerkanalyse*, Amsterdam: Aksant.
- Henry, L., & G. Mohan (2003) Making homes: The Ghanaian diaspora, institutions and development, *Journal of International Development*, 15 (5), 611–622.
- International Migration Institute (2010) *Diaspora engagement policies of Ghana, India and Serbia*, University of Oxford.
- International Organization for Migration (IOM) (2013) *Diasporas and Development: Bridging Societies and States*, Geneva: IOM.
- Itzigsohn, J. (2000) Immigration and the boundaries of citizenship: The institutions of immigrants' political transnationalism. *International Migration Review*, 34 (4), 1126–1154.
- Ionescu, D. (2006) *Engaging diasporas as development partners for home and destination countries; challenges for policy makers* (Migration Research Series No. 26), Geneva, International Organisation for Migration.
- Joppke, C. & E. Moraskwa (2003) Integrating immigrants in liberal nation-states: policies and practices, In: C. Joppke & E. Morawska (eds.) *Toward assimilation and citizenship. Immigrants in liberal nation-states*, Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan, 1-36.

Kalmthout, A van, Graft, A., Hansen, L., & Hadrouk, M. (2004) *Terugkeermogelijkheden van vreemdelingen in vreemdelingenbewaring: Deel 2. Evaluatie terugkeerprojecten*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Kleist, N. (2008) In the Name of Diaspora: Between struggles for Recognition and Political Aspirations, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(7): 1127-1143.

Keusch, M. & N. Schuster (2012) *European Good Practice Examples of Migration and Development Initiatives, with a Particular Focus on Diaspora Engagement*, Vienna: Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation.

Kusters, J. (2007) *De Somalische Diaspora in Nederland. Een onderzoek naar de rol van migranten bij de sociaal economische ontwikkelingen van ontwikkelingslanden*, Nijmegen: Radboud Universiteit.

Lacroix, T. (2005) *Les réseaux marocains du développement: Géographie du transnational et politique du territorial*, Paris: Presses de Sciences Po.

Lacroix, T. (2010) *Hometown organisations and development practices. IMI working papers 28*, Oxford: International Migration Institute.

Leerkes, A., M. van San, G. Engbersen, M. Cruijff & P. van der Heijden (2004) *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*, Den Haag: SdU.

Leerkes, A., M. Galloway & M. Kromhout (2010) *Kiezen tussen twee kwaden: Determinanten van terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten*, Den Haag: WODC, Cahier 2010-5.

Levitt, P. (2003) Keeping feet in both worlds: transnational practices and immigrant incorporation in the United States. In: C. Joppke & E. Morawska (eds.) *Toward assimilation and citizenship. Immigrants in liberal nation-states*, Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan, 177-194.

Marini, F. (2014) Transnationalism and integration: What kind of relationship? Empirical evidence from the analysis of co-development's dynamics, *Migration and Development*, 3(2), 306-320.

Naerssen T. van , J. Kusters & J. Schapendonk (2006) *Afrikaanse migrantenorganisaties in Nederland. Ontwikkelingsactiviteiten en opinies over ontwikkelingssamenwerking*, Nijmegen: Radboud Universiteit.

Naerssen T. van, E. Spaan & A. Zoomers (2011) *Global Migration and Development*, London: Routledge.

Nijenhuis, G. & A. Broekhuis (2010) Institutionalising transnational migrants' activities: the impact of co-development programmes *International Development Planning Review*, 32 (3-4), 245-265.

Nijenhuis, G. & A. Zoomers (2015) Transnational Activities of Immigrant Organizations in the Netherlands: Do Ghanaian, Moroccan and Surinamese Diaspora Organizations Enhance Development? In: A. Portes & P. Fernandez-Kelly, *Development at a Distance: Immigrant Organizations and the Progress of Sending Nations*, Russell Sage Foundation.

Nijenhuis, G. (2013) Migrantenorganisaties: Bruggebouwers in ontwikkeling?, *Internationale Spectator*, 67, 3-8.

North-South Centre of the Council of Europe (2006) *Social Remittances of the African Diasporas in Europe. Case studies: Netherlands and Portugal*, Brussels: Council of Europe.

Nyberg-Sørensen N, N. Van Hear & P. Engberg-Pedersen (2002) The migration-development nexus evidence and policy options. State-of-the-art overview, *International Migration*, 40, 3-47.

Østergaard-Nielsen, E. (2003) The politics of migrants' transnational political practices, *International Migration Review*, 37 (3), 760-786.

Otieno Ongáyo, A. (2014) *Diaspora Engagement in a Constricted Political Space. The Case of Ethiopian Diaspora Organizations in the Netherlands*, Maastricht: European Centre for Development Policy Management.

Portes, A. (2002) Transnational entrepreneurs: an alternative form of immigrant economic adaptation, *American Sociological Review*, 67(2), 278-298.

Portes, A. (2009) Migration and development: Reconciling opposite views, *Ethnic and Racial Studies*, 32 (1), 5-22.

Portes, A., L. Guarnizo & P. Landolt (1999) The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field, *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237.

Riccio, B. (2008) West African transnationalisms compared: Ghanaians and Senegalese in Italy, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34 (2), 217–234.

Rijkschroeff, R. & J.W. Duyvendak (2004) De omstrede betekenis van zelforganisaties, *Sociologisch Gids*, 51 (1), 18-35.

Safran W. (1991) Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return, *Diaspora*, 1(1), 83–99.

Schüttler, K. (2008) *The contribution of migrant organisations to income-generating activities in their countries of origin*, Working paper 50. Geneva: International Labour Organization.

Sinatti, G. & C. Horst (2015) Migrants as agents of development: Diaspora engagement discourse and practice in Europe, *Ethnicities*, 15(1), 134-152.

Snel, E., G. Engbersen & A. Leerkes (2004) Voorbij landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie?, *Sociologische Gids*, 51, 75-100.

Sow, A. (2011) *Terugkeer met toekomst. Wensen, kansen en belemmeringen rond duurzame terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers en ongedocumenteerde migranten*, Utrecht: Stichting Mondiale Ontwikkeling.

Staring, R. (2001) *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*, Amsterdam: Het Spinhuis.

Staring, R., J. Alves d' Almeida, S. D. Noya & M. van Schijndel (2012) *Ondersteuning bij zelfstandige terugkeer. Over de betekenissen van (transnationale) sociale netwerken voor de terugkeer van onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten uit Brazilië, Colombia, Ghana en Nigeria naar hun land van herkomst*, Sectie Criminologie: EUR.

Steijlen, F. (2004) Molukkers in Nederland: geschiedenis van een transnationale relatie. *Migranten Studies*, 20 (4), 238-251.

Sunier, T. (1996) *Islam in beweging: Turkse jongeren en islamitische organisaties*, Amsterdam: Het Spinhuis.

Turner, S. & N. Kleist (2013) Agents of change? Staging and governing diasporas and the African state, *African Studies*, 72, 192–206.

Van der Leun, J. (2003) *Looking for Loopholes. Processes of Incorporation of Illegal Immigrants in the Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Verweel, P. & J.W. Janssens (2005) *Kleurrijke Zuilen: Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen*, Utrecht. 's-Hertogenbosch.

Waters, M. (1990) *Ethnic options: choosing identities in America*, Berkeley: University of California Press.

Wijk, J. van (2008) *Reaching out to the unknown: Native counselling and the decision making process of irregular migrants and rejected asylum seekers on voluntary return*, Den Haag: IOM.

Zwan, A. van der (2003) *De uitdaging van het populisme*, Amsterdam: Meulenhoff.

Bijlage 1   Geraadpleegde sleutelinformanten

Medewerker Cordaid

Medewerker Cordaid

Medewerker IOM

Onderzoeker International Migration Institute, University of Oxford

Onderzoeker International Development Studies, Universiteit Utrecht

Medewerker Vluchtelingenwerk

Medewerker Ministerie van Buitenlandse Zaken

Medewerker Dienst Terugkeer en Vertrek (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Bijlage 2   Geselecteerde diasporaorganisaties

AGAP – Guineese diasporaorganisatie, Nijmegen

Barka – Poolse diasporaorganisatie, Utrecht

BASUG - Bengaalse diasporaorganisatie, Den Haag

Dalmar Foundation – Somalische diasporaorganisatie, Den Haag

Emcemo – Marokkaanse diasporaorganisatie, Amsterdam

Goedwerk Foundation – Ethiopische diasporaorganisatie, Amsterdam

Okyeman Foundation - Ghanese diasporaorganisatie, Amsterdam

Sierra Leone Central Union – Sierra Leonese diasporaorganisatie, Breda

Stichting SAN – Afghaanse diasporaorganisatie, Den Haag

Vereniging Abovian – Armeense diasporaorganisatie, Den Haag

Bijlage 3 Kenmerken van diasporaorganisaties

Naam organisatie	Actief in	Doelstelling	Activiteiten (lopend-afgerond)	Bereik op jaarbasis	Personeel	Budget op jaarbasis
Emcemo	Marokko Nederland	<p>Stimuleren van migranten in de westerse landen van vestiging om maatschappelijk actief te zijn en zich voor samenlevingsopbouw in te zetten.</p> <p>In relatie tot Nederland en Europa: Het bevorderen van de sociaal-maatschappelijke (onderwijs, arbeidsmarkt) en politieke participatie van de Marokkaanse en andere migrantengemeenschappen in Nederland.</p> <p>Bevorderen van het harmonieus samenleven van verschillende bevolkingsgroepen en het tegengaan van discriminatie en racisme</p> <p>Tegengaan en voorkomen van allerlei vormen van (religieus) extremisme.</p> <p>In relatie tot Marokko: Bijdragen aan de economische, sociale, politieke en culturele ontwikkeling van de landen ten zuiden van de Middellandse Zee, in het bijzonder in Marokko.</p> <p>Invulling geven aan het begrip burgerschap vanuit het idee dat in Europa verblijvende migranten een dubbelrol kunnen vervullen als intermediairs en actieve deelnemers in ontwikkeling.</p>	<p>Advies en voorlichting (drie keer per week spreekuur, telefonisch meldpunt Islamofobie)</p> <p>Samenwerkingsverbanden ontwikkelen en stimuleren.</p> <p>Organiseren van debatten.</p>	>1000mensen	Vrijwilligers (>100)	± 200.000 €
Barka	Polen Nederland	Het geven van advies, training en steun aan Midden- en Oosteuropese migranten met complexe noden, die op zoek zijn naar werk in Nederland.	<p>De organisatie heeft een zogeheten <i>social economy office</i> in Utrecht, waar daklozen terecht kunnen voor hulp en advies, Bemiddeling naar werk</p> <p>Onderbrenging van verslaafden in een van de <i>communities</i> in Polen. Bemiddelen van werk bij eventuele terugkeer van ex-verslaafden.</p>	<p>± 3000 daklozen en andere kwetsbare mensen worden geholpen</p> <p>± 600 mensen worden geholpen bij terugkeer</p> <p>± 600 mensen worden geholpen met andere hulpvragen</p> <p>± 40 mensen worden toegeleid naar de arbeidsmarkt</p>	Betaalde werknemers (21) Vrijwilligers (3)	1.000.000 €
Stichting SAN	Afghanistan Nederland	Ondersteuning bieden voor de Afghaanse wederopbouw vanuit Afghanistan die in Nederland	Hulp bieden aan Afghanistan (rolstoelen) Dagboek van Anne Frank vertaald en	Onbekend	Vrijwilligers (3)	0 €

Naam organisatie	Actief in	Doelstelling	Activiteiten (lopend-afgerond)	Bereik op jaarbasis	Personeel	Budget op jaarbasis
		wonen.	verspreid in Afghanistan Uitgeven van (foto)boeken in Afghanistan			
Dalmar Foundation	Somalië Nederland	Bevorderen van participatie van de Somalische en Afrikaanse gemeenschap in de Nederlandse samenleving. Het slaan van een brug tussen de Somalisch/Afrikaanse gemeenschap en andere bevolkingsgroepen.	Geven van professionele ondersteuning aan voornamelijk Afrikaanse zelforganisaties op het gebied van relatievorming, omgang en samenwerking met lokale overheden, welzijnsinstellingen, scholen en buurthuizen. Bieden van trainingen en begeleiding aan organisaties en geven van advies aan (welzijns)instellingen en overheden. Beheren van Radio Dalmar, die uitzendingen verzorgt voor Somaliërs in Den Haag en Amsterdam. Projecten als het leren van de Nederlandse taal met Radio Dalmar. Landelijk campagne tegen genitale verminking. Bestrijdingscampagne tegen het gebruik van QAT door Somaliërs in de regio Haaglanden (2009) Brain Gain Project (2015) Sportactiviteiten Huiswerkbegeleiding Organiseren van wekelijkse bijeenkomsten en congressen Project AMV's Project Tergkeer naar Somalië met Perspectief. Dagelijks spreekuur. <i>Ouder in Actie</i> (opvoedingsvraagstukken)	>1000 mensen	Betaalde medewerkers (4) Vrijwilligers (20)	onbekend

Naam organisatie	Actief in	Doelstelling	Activiteiten (lopend-afgerond)	Bereik op jaarbasis	Personeel	Budget op jaarbasis
Okyeman Foundation	Ghana Nederland	Het leveren van een bijdrage aan het behoud van cultuur en tradities in Akyem (streek in Ghana). Voldoen aan de noden van mensen die afkomstig zijn uit de streek Akyem die in Nederland en in de Benelux wonen. Staan uitdrukkelijk open voor Ghanezen die niet uit deze streek afkomstig zijn maar die een bijdrage willen leveren aan de ontwikkeling van Akyem. Integratie bevorderen van haar leden in de Nederlandse samenleving. Bijdrage leveren aan de culturele diversiteit in Nederland. Aandacht vragen voor de gezondheidszorg aan hun leden rekening houdend met hun cultuur en traditie.	Project aangaande politieke bewegingen in Ghana, project water en hygiëne in Ghana, tweewekelijkse bijeenkomsten in Nederland waar allerhande hulp wordt geboden aan participanten (scholing, gezondheidsproblemen, opvoedingsproblemen etc), voorlichting aan Ghanezen in Nederland over HIV en AIDS	50 gezinnen	Vrijwilligers	50.000 €
Goedwerk Foundation	Diverse landen	Ondersteuning bieden van migranten (ex-asiel, regulier, irregulier) bij vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst	Ondersteuning van migranten die willen terugkeren met het volgende: motiverende intakegesprekken (counseling), het wegnemen van obstakels voor terugkeer, het regelen van reisdocumenten, het onderhouden van contacten met ambassades en consulaten, voorbereiding op terugkeer, ondersteuning in het land van herkomst (nazorg)	>100	Betaalde medewerkers (3) Vrijwilligers (40)	300.000 €
Sierra Leone Central Union	Sierra Leone Nederland	Ondersteunen van de integratie van Sierra Leoners in Nederland binnen het Nederlandse beleidskader en het stimuleren van de leden een actieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van Sierra Leone.	Organiseren van educatieve bijeenkomsten. Organiseren van sociale bijeenkomsten. Organiseren van jaarlijks festival. Bouw van school in Sierra Leone. Sturen van hulpgoederen naar Sierra Leone. Project Peace Caravan in Nederland.	± 1000	Vrijwilligers Organisaties aangesloten uit veertien steden in Nederland die activiteiten organiseren voor hun leden.	10.000 €
Stichting AGAP	Guinee Nederland	Het behartigen van de belangen van Guineeërs in Nederland en ontwikkeling in Guinee.	Onderafdelingen in steden organiseren activiteiten in het kader van immigratie, participatie en emancipatie. Organiseren van praktische hulp aan leden. Sturen van hulpgoederen naar Guinee.	± 400 leden	Vrijwilligers (9)	0 €

Naam organisatie	Actief in	Doelstelling	Activiteiten (lopend-afgerond)	Bereik op jaarbasis	Personeel	Budget op jaarbasis
BASUG	Bangladesh Sri Lanka Nepal India Nederland	Bijdragen aan de ontwikkeling van Bangladesh en nabijgelegen landen.	Micro-kredieten, educatie, campagnes op het gebied van gelijkheid tussen de geslachten, meer specifiek wat betreft huiselijk geweld, Bewustzijnsprogramma's op het gebied van remittances, beleidsbeïnvloeding, ontwikkelingsprojecten gericht op kansarme vrouwen en kinderen in Bangladesh.	helpen ± 360 vrouwen en kinderen op jaarbasis bereik van Bengalen in Nederland is onbekend	Vast kern van drie mensen (onbezoldigd) Vrijwilligers (10 à 12)	± 70.000 €
Vereniging Abovian	Armenië Nederland	Het behartigen van de belangen van en het bevorderen van de integratie en participatie van de (leden van de) Armeense gemeenschap in Nederland met behoud van de Armeense identiteit. Het bevorderen van vriendschappelijke banden tussen de Armeense gemeenschap en de Nederlandse samenleving. En voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.	Organiseren van activiteiten die betrekking hebben op de Armeense taal en cultuur (Armeense taallessen, Armeense volksdanses, lezingen over Armeense kunst en cultuur). Organiseren van informatiedagen waar algemene, sociale en gezondheidsinformatie wordt gegeven Organiseren van feestavonden. Actief in het 24 april Comité voor erkenning en herdenking van de Armeense genocide. Deelnemen aan conferenties en andere activiteiten die betrekking hebben op Armenië.	120 leden 4000 à 5000 mensen via mailinglist (betreft Armeniërs in andere Europese landen alsook in Armenië)	Vrijwilligers (30)	30.000 €

Bijlage 4 Geselecteerde medewerkers overheidsinstanties

Medewerker Dienst Terugkeer en Vertrek (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Medewerker Dienst Terugkeer en Vertrek (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Medewerker Directie Migratiebeleid (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Medewerker Directie Migratiebeleid (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Medewerker Directie Stabiliteit en Humanitaire Hulp (Ministerie van Buitenlandse Zaken)

Medewerker Directie Samenleving en Integratie (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid)

Medewerker Directie Samenleving en Integratie (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid)

Medewerker Gemeente Amsterdam

Bijlage 5 Begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. dr. Roel Fernhout (Radboud Universiteit Nijmegen)

Leden

Frerik Kampman MA (ministerie van Buitenlandse Zaken)

Dr. Maureen Turina-Tumewu (WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie)

Dr. Gery Nijenhuis (Universiteit Utrecht)

Luuk Verhoeven (ministerie van Veiligheid en Justitie)